

Lillesand kommune

LILLESAND KOMMUNE

Rådmannens forslag til Budsjett og økonomiplan Kommuneplanens handlingsdel 2017-2020

Til behandling i bystyret den 14. desember 2016

Vedlegg: Gebyrregulativ og betalingssetter 2016
Budsjett for den samlede kontrollvirksomheten

Rådmannens forord

Visjonen for Lillesand kommune er å være en kommune som er unik, trygg og skapende. Det overordnede verdigrunnlaget er:

- Trygghet og livskvalitet
- Bærekraftig samfunnsutvikling
- Åpenhet og samhandling

Vi har en organisasjon med nesten 900 ansatte, samt politikere og frivillige som jobber for å realisere visjonen gjennom det overordnede verdigrunnlaget.

Hele organisasjonen har i 2015 og 2016 gjort en betydelig jobb for å dekke inn underskuddet fra 2014. Gjennom en rekke tiltak klarte vi i 2015 å nå målet om å dekke inn 6,5 mill. kr. Tiltakene fikk helårsvirkning i 2016 og vi ser ut til å dekke inn den resterende delen av underskuddet på 12,4 mill. kr. I tillegg å starte arbeidet med å bygge opp økonomiske reserver i 2016. Økonomiplanen for 2017 – 2020 er lagt opp til å realisere kommuneplanens økonomiske mål om å skape økonomisk handlefrihet for egne prioriteringer, kontroll over egen virksomhet og stabilitet og økonomisk forutsigbarhet.

Lillesand er en attraktiv kommune med høy befolkningsvekst; 2,3 % i 2015. Vi var da den kommunen med størst prosentvis vekst i Aust-Agder. Veksten til og med 2. kvartal 2016 viser at veksten har avtatt, men er fortsatt relativt høy. Prognosene for økonomiplanperioden tilsier en vekst på årsbasis på ca. 1,3 - 1,4 % pr år. Veksten er størst i aldersgruppen 6 -12 år og i de eldste aldersgruppene. En høy befolkningsvekst er positivt for kommunen, men krever økte investeringer og økt kapasitet innen tjenestene.

Det legges derfor opp til relativt ekspansive budsjetter både innen drift og investering. De demografiske endringene krever at vi må investere mye innen både skole og eldreomsorg. Årsbudsjett og økonomiplan er kommuneplanens handlingsdel. Den faglige retningen i rådmannens budsjettforslag, er i henhold til kommuneplanen, satsning på tidlig innsats, bedre tilbud innen rus og psykisk helse og tverrfaglig samarbeid. I stor grad sammenfaller dette med regjeringens satsningsområder i statsbudsjettet. I rådmannens budsjettforslag ligger det inne økte ressurser til bekjemping av barnefattigdom, økt bemanning på helsestasjon og i skolehelse-tjenesten, stilling som kommunepsykolog, midler til tidlig innsats i skole og barnehage.

Folkeavstemningen i juni 2016 viste at det ikke var flertall for kommunesammenslutning med Kristiansand, Birkenes, Søgne og Songdalen. Dette innebærer at Lillesand kommune vil være en selvstendig kommune i fremtiden med de fordeler og ulemper som det medfører. Dette gir også utslag i økonomiplanen med styrking av tjenestene, for å kunne levere gode tjenester på egen hånd også i fremtiden.

Lillesand er en av få kommuner som er med i et statlig prosjekt om øremerkede midler til helse og omsorg. Dette gir oss gode muligheter til å utvikle tjenestetilbudet i sektoren, men skaper også utfordringer.

Vi vet vi utfordrer noen med forslaget om økt eiendomsskatt, men økningen er nødvendig for å skape økonomiske reserver, handlefrihet for egne prioritering og en forutsigbar økonomi. Inntektene fra eiendomsskatten kan benyttes fritt, mens kommunale avgifter er knyttet til spesielle tjenester i kommunen. Det er derfor viktig å holde veksten i de kommunale avgiftene lav slik at det samlede skatte- og avgiftspresset for innbyggerne ikke øker vesentlig.

Rådmannen takker enheter, sektorer og organisasjonene for godt arbeid og lojalitet i den utfordrende situasjonen kommunen har vært i de to siste årene, og jeg ser frem til at vi sammen skal løse nye utfordringer i perioden 2017 - 2020.

Jan Henning Windegaard,
Rådmann

Innholdsfortegnelse	Side
<u>SAMMENDRAG</u>	5
PRINSIPPER	5
ORGANISERING AV BUDSJETTARBEIDET	5
NØKKELTALL	6
MÅL, UTFORDRINGER OG TILTAK	6
<u>DRIFT – OVERORDNET NIVÅ</u>	11
ØKONOMISK OVERSIKT – DRIFT	11
INNTEKTER TIL FORDELING (BUDSJETTSKJEMA 1A)	12
BUDSJETT FORDELT PÅ TJENESTENE (BUDSJETTSKJEMA 1B)	17
ØKONOMISK OVERSIKT – INVESTERING	18
INVESTERINGER OG FINANSIERING (BUDSJETTSKJEMA 2A)	19
BRUTTOINVESTERINGER (BUDSJETTSKJEMA 2B)	20
<u>PREMISSER FOR BUDSJETTET</u>	22
STATSBUDSJETT 2017	22
<u>ORGANISERING OG BEMANNING</u>	27
ORGANISERING	27
STILLINGSHJEMLER	27
FRAVÆR/NÆRVÆR	28
TURNOVER OG OMSTILLING	29
BEFOLKNINGSUTVIKLING	29
BEFOLKNINGSFREMSKRIVINGER I PLANPERIODEN	30
ET BLIKK UTOVER PLANPERIODEN	32
KONSEKVENSER FOR TJENESTETILBUDET	33
<u>DRIFT AV TJENESTENE – RAMMEOMRÅDENE</u>	36
RAMMEOMRÅDE 0 OG 1 FORDELINGSUTGIFTER	36
RAMMEOMRÅDE 2 FOLKEVALGTE	36
RAMMEOMRÅDE 3 RÅDMANNENS STAB	37
RAMMEOMRÅDE 4 HELSE OG KULTUR	39
RAMMEOMRÅDE 5 SKOLE	49
RAMMEOMRÅDE 6 BARNEHAGE	51
RAMMEOMRÅDE 7 TEKNISK DRIFT OG FORVALTNING	52
RAMMEOMRÅDENE 8 OG 9 – VA OG HAVN	55
<u>OM INVESTERINGSPROSJEKTENE</u>	59

SAMMENDRAG

I henhold til § 6 i forskrift om årsbudsjett for kommuner og fylkeskommuner skal det gjøres rede for de grunnleggende prinsipper kommunen har brukt ved fremstillingen av årsbudsjettet, og i tilknytning til dette skal det også gis en beskrivelse av organiseringen av budsjettarbeidet.

PRINSIPPER

Ny kommuneplan ble vedtatt 24.06.2015, og angir enkelte økonomiske resultatmål. Blant annet skal netto driftsresultat utgjøre minst 2 % og disposisjonsfond minst 5 % av sum driftsinntekter. Økonomiplanen er kommuneplanens handlingsdel, og viser konsekvensene av kommuneplanen omsatt i inntekter og utgifter. Økonomiplanen omfatter hele kommunens virksomhet de neste fire årene, både på drifts- og investeringssiden. Årsbudsjett for 2017 tilsvarer økonomiplanens år 1. I kommuneplanen er mål og utfordringer beskrevet både for den enkelte sektor og for organisasjonen som helhet. Vi har derfor valgt ikke å gjenta dette i foreliggende økonomiplan, men henviser til kommuneplanen.

Rådmannens forslag til budsjett og økonomiplan for 2017-2020 bygger på de forutsetninger og prioriteringer som fremgår av vedtatt økonomiplan for 2016–2019, regjeringens forslag til statsbudsjett 2017, oppdaterte befolkningsprognoser, gjeldende kommuneplan og herunder kommunedelplaner samt vedtak i politiske organer.

Vi minner om at regjeringens forslag til statsbudsjett for 2017 ikke er endelig vedtatt. Det kan komme endringer som følge av Stortingets behandling av statsbudsjettet.

Budsjett og økonomiplan er i balanse, både isolert sett pr. år og totalt. Alle ekstraordinære inntekter forutsettes benyttet til nedbetaling av gjeld.

ORGANISERING AV BUDSJETTARBEIDET

Budsjettarbeidet starter med rådmannens budsjettsskriv til enhetene, hvor fremdriftsplanen er beskrevet. Alle enheter har fått mulighet til å gi innspill til budsjettet, men det har ikke vært rom for nye tiltak utover det som er politisk bestemt eller følger av befolkningsveksten. Kommunalsjefene har deretter gjort prioriteringer innenfor sine rammeområder. Økonomiavdelingen har satt sammen innspillene, gjort beregninger på inntektssiden, lagt inn forutsetninger fra statsbudsjettet og føringer fra bystyret. Sammenstillingen av dette viste et betydelig avvik mellom behov og tilgjengelige ressurser. Prioriteringene er i siste runde gjort i fellesskap av rådmann og kommunalsjefer.

Budsjettet består av en overordnet del hvor premisser og budsjetttrammer presenteres, samt en del som inneholder budsjettfordelingen ut på enhetsnivå og en nærmere presentasjon av investeringsprosjektene.

Følgende obligatoriske oversikter/budsjettskjemaer er presentert:

Tabell nr. 1: Obligatoriske oversikter

Obligatoriske oversikter	Forklaring
Økonomisk oversikt drift	Driftsbudsjett fordelt på utgifts- og inntektstyper (arter)
Økonomisk oversikt investering	Investeringsbudsjett fordelt på bruk av investeringsmidler og finansiering av dette
Budsjettskjema 1A (drift)	Inntekter til fordeling på rammeområdene
Budsjettskjema 1B (drift)	Hvert rammeområde med utgifter, inntekter og nettoramme
Budsjettskjema 2A (invest.)	Årets finansieringsbehov samt finansiering av dette
Budsjettskjema 2B (invest.)	Bruttoinvesteringer per prosjekt

NØKKELTALL

Tabell nr. 2: Nøkkeltall

Nøkkeltall	Budsjett 2017	Vurdering
Renter og avdrag	77,7 mill. kr.	Renteutgiftene øker i perioden 2017 til 2020 som følge av økte investeringer og antagelse om økt rentenivå fremover. Avdragsutgiftene øker som følge av økt låneopptak. Det er verdt å merke seg at den høye gjelden gjør oss svært sårbare med hensyn til renteøkninger. Utfordring: Ikke øke gjelden utover i økonomiplanperioden.
Netto driftsresultat	kr 11,9 mill. 1,43%	Lavere enn kommuneplanens mål om 2 %. Fra 2017 vil driftsresultatet benyttes til å bygge opp disposisjonsfond. Utfordring: Mål i kommuneplanen på 2 %. Nødvendig å bygge opp fond for å ha tilstrekkelig sikkerhetsmargin til å møte uforutsette utgifter, økte finansutgifter og skape handlingsrom.
Avsetning til frie fond	kr 6,555 mill.	Det er lagt opp til en fondsavsetninger i 2017 – 2020. Avsetningene til bundne fond er knyttet til SIO-prosjektet og innen VAR-området. Frie disposisjonsfond er kommunens økonomiske reserve. Utfordring: Å bygge opp disposisjonsfondet til å utgjøre 5 % av driftsinntektene som angitt i gjeldende kommuneplan i løpet av økonomiplanperioden.

MÅL, UTFORDRINGER OG TILTAK

Mål

Kommunens mål, utfordringer og tiltak på økonomisiden er beskrevet i kommuneplanens kapittel 4.3. De overordnede målene er som følger:

1. Økonomisk handlefrihet gjennom egne prioriteringer
2. Kontroll over egen virksomhet
3. Stabilitet og økonomisk forutsigbarhet

Utfordringer

Selv om det er noen måneder igjen av 2016 når vi nå legger frem økonomiplan 2017 – 2020, er det stor sannsynlighet for at vi dekker inn den siste delen av underskuddet fra 2014. Dette skyldes kraftige innsparingstiltak i 2015 og 2016, men også vekst i skatteinntekter som vi ikke kan forvente i årene fremover.

I de siste årene har Lillesand kommune hatt en betydelig befolkningsvekst med over 16 % fra 2005 til 2016. Både i 2014 og 2015 har vi hatt ca. 2,3 % årlig vekst. Dette er bra for kommunens utvikling og driftsutgiftene til befolkningsveksten dekkes i stor grad av det statlige rammetilskuddet. Vi mottar også et veksttilskudd fra staten. En slik befolkningsvekst krever økte investeringer. I økonomiplanperioden må vi utvide Borkedalen skole og Lillesand ungdomsskole i tråd med vedtatt skolestruktur. Videre må vi bygge ut tilbudet til den eldste

delen av befolkningen med nye heldøgns omsorgsboliger. Dette er store økonomiske løft som kommer på toppen av den høye lånegjelden kommunen har fra før. Det vil gi oss økte utgifter til renter og avdrag som må finansieres av kommunens frie inntekter. Det vil gi oss mindre økonomiske ressurser til driften av kommunen fremover.

Lillesand kommune har en krevende økonomi og vi er svært sårbare for uforutsette endringer i form av økte utgifter eller reduserte inntekter. Uten en økonomisk reserve i form av disposisjonsfond, vil vi risikere å havne på ROBEK-listen om noen år. Vi er også sårbare for økt rente på grunn av vår høye gjeldsgrad. En stor del av gjelden er knyttet til vann og avløp som finansieres ved kommunale avgifter. Lillesand har et høyt avgiftsnivå sammenlignet med andre kommuner. Selv om behovet for nye investeringer i denne sektoren er stort, er det viktig å holde igjen på avgiftsnivået. Vi legger ikke opp til noen store økninger av de kommunale avgiftene til VAR-området.

De siste årene har kommunen jobbet med spørsmålet om sammenslutning med nabokommuner. Det har vært utredet ulike alternativer og det ble fremforhandlet en intensjonsavtale i K5 med Kristiansand, Birkenes, Lillesand, Søgne og Songdalen kommuner. Etter folkeavstemninger sa fire av kommunene nei til sammenslutninger. Bystyret i Lillesand vedtok derfor ikke å gå videre med noen sammenslutningsprosesser, selv om Birkenes kommune ønsket å utrede sammenslutning med Lillesand. Fylkesmannen i Aust- og Vest-Agder har foreslått for Kommunal- og moderniseringsdepartementet primært at K7/K5-kommunene slår seg sammen, sekundært at Lillesand og Birkenes slår seg sammen. Det er nå opp til stortingsbehandlingen våren 2017 å avgjøre den fremtidige kommunestrukturen.

Bystyret og befolkningens valg om at Lillesand skal være selvstendig kommune i fremtiden skaper utfordringer som ville blitt løst i en større, sammenslått kommune. For budsjettåret 2017 ble inntektssystemet for kommunene ble endret slik at det større grad straffer kommuner som frivillig ønsker å være små, gjennom innføring av et strukturkriterium i basistilskuddet. For Lillesands del utgjør omleggingen av basistilskuddet et tap på ca. 3,6 mill. kr. Lillesand kommune må forberede seg på utfordringer i årene fremover knyttet til økningen av antall eldre, økt levealder som fører med seg mer kompliserte sykdomsbilder, folkehelseutfordringer, klimautfordringer, kamp om arbeidskraft med videre. Hvis Lillesand kommune skal levere gode tjenester til befolkningen, krever dette en organisasjon med stor kapasitet og høy kvalitet.

Etter at det ikke ble kommunesammenslutninger i Kristiansandsregionen, er fremtiden for interkommunalt samarbeid usikker. Kristiansand kommune har signalisert at de vil se på omfang, organisering og finansiering av Knutepunkt Sørlandet-samarbeidet og de enkelte interkommunale samarbeidene som KR-IKT, felles barnevern, KBR, fagnettverk med videre. Dette kan gi Lillesand kommune økonomiske utfordringer. Behovet for interkommunale samarbeid blir ikke mindre i årene fremover, men vi må se på hvordan vi skal samarbeide og hvem vi skal samarbeide med.

Den økonomiske situasjon vi står ovenfor i årene fremover gjør at vi må se på én av de få inntektskildene kommunen har kontroll over. I 2009 ble det innført eiendomsskatt på bolig- og fritidseiendommer i Lillesand. Alle eiendommer ble da taksert og denne takseringen skal legges til grunn i 10 år. Det innebærer at vi i løpet av 2018 må foreta en ny taksering. Tidlig i 2017 skal det utredes om skatteetatens formuesgrunnlag skal legges til grunn for beregning av eiendomsskatt eller om det skal foretas andre former for retaksering. På grunn av verdiøkningen på bolig- og fritidseiendommer fra 2009, vil takstgrunnlaget for eiendomsskatten øke fra 2019.

For å dekke opp inntektstapet ved omleggingen av inntektssystemet og økning i renter og avdrag, foreslår rådmannen at bunnfradraget som ble fjernet i 2016, ikke gjeninnføres.

Videre foreslår rådmannen en økning i den generelle skattesatsen fra 2 til 2,5 promille i 2017 for bolig- og fritidseiendommer. Det legges ikke opp til endring i skattesats for næringseiendom samt verker og bruk.

Den faglige retningen i rådmannens budsjettforslag er, i henhold til kommuneplanen, satsning på tidlig innsats, bedre tilbud innen rus og psykisk helse og tverrfaglig samarbeid. I stor grad sammenfaller dette med regjeringens satsningsområder i statsbudsjettet. I rådmannens budsjettforslag ligger det inne økte ressurser til bekjemping av barnefattigdom, økt bemanning på helsestasjon og i skolehelsetjenesten, stilling som kommunepsykolog, midler til tidlig innsats i skole og barnehage.

Et viktig prosjekt i denne økonomiplanperioden er «Statlig finansiering av helse og omsorgstjenester» (SIO-prosjektet). Prosjektet startet opp 1. mai 2016 og går frem til 30. april 2019. Prosjektet går ut på at staten finansierer kommunens helse- og omsorgstjenester gjennom øremerkede tilskudd i henhold til hvilke tjenester kommunen yter til innbyggerne. Prosjektet finansieres av et uttrekk i rammetilskuddet til kommunen. Så langt er erfaringene med prosjektet positive gjennom økt kvalitet i tjenesteforløpet. Staten har lagt en føring om at midler fra helse- og omsorgstjenester ikke kan brukes i andre deler av kommunen.

Rådmannen er klar over at det er gode formål som ønskes gjennomført, men som vi ikke finner rom for økonomisk. Vi klarer i delvis å realisere kommuneplanens mål om en bærekraftig økonomi med netto driftsresultat på 2 % og disposisjonsfond på 5 % i denne økonomiplanperioden, men ikke redusert gjeldsgrad. For å redusere gjelden, må kommunen senke ambisjonsnivået innen investeringer og/eller salg av eiendeler.

Tiltak

I juni 2015 vedtok bystyret en plan for inndekking av underskudd fra 2014. Dette innebar omlegginger og reduksjoner i tjenestetilbudet med virkning fra 2. halvår 2015 og videreføring i 2016. Det er gjennom 2015 og 2016 foretatt nødvendige driftstilpasninger i alle enheter; det være seg endring av rutiner, avslutning av engasjementer, nedleggelse av vakante stillinger med mer. Slike tiltak vil nødvendigvis måtte påvirke tjenestetilbudet og kvaliteten på de tjenestene som leveres. Mange av tiltakene videreføres i økonomiplanen samtidig som det er kommet til nye behov som må dekkes.

For å finansiere nye behov i organisasjonen utover det som økning i de frie inntektene dekker, gjennomføres det en rekke effektiviseringstiltak. Alle enheter er i forbindelse med budsjettgjennomgangen pålagt å effektivisere driften gjennom at en rekke budsjettposter ikke er justert for generell prisstigning. Grovt regnet utgjør effektiviseringstiltakene 1-1,5 % av driftsbudsjettet i 2017.

De viktigste nye tiltak:

Stillinger

Mobbeombud

I henhold til vedtak i bystyret i sak 122/16 er det lagt inn en 50 % stilling som mobbeombud.

Utviklingssjef

I henhold til vedtak i bystyret i sak 113/16 er det lagt inn et treårig engasjement som utviklingssjef i Lillesand kommune. Stillingen finansieres delvis via driftsbudsjettet og overføringer fra investering.

Rådgiver Personal

Det foreslås opprettet en rådgiverstilling innen Administrative fellesfunksjoner som bl. a. skal arbeide med informasjon, sykefravær, heltidskultur og likestilling.

Styrking Enhet for tverrfaglig helse

Det foreslås opprettet 2,5 årsverk innen helsestasjon og skolehelsetjenesten. Det søkes om belønningsmidler fra staten.

Kommunepsykolog

Det foreslås opprettet stilling som kommunepsykolog for å styrke barn- og unges oppvekstvilkår i Lillesand. Staten dekker deler av kostnadene gjennom tilskudd.

NAV - Arbeidsmarkedstiltak

Det foreslås opprettet 0,5 stilling som arbeidsleder i forbindelse med innføring av aktivitetsplikt for arbeidsledige under 30 år.

Nav – Engasjement flyktninger

Økning med 1,5 årsverk grunnet økt bosetting, og oppfølging av flyktninger.

Kommunalteknikk

Det foreslås opprettet en stilling innen kommunalteknikk/infrastruktur.

Byggesaksbehandler

Det er lagt inn midler for å besette en vakant stilling som byggesaksbehandler. Stillingen ligger inn under selvkost-området.

Andre driftstiltak:

Økning IKT

Det er lagt inn midler til økte kostnader knyttet til KR-IKT og økning i lisenser. Dette vil bidra til større grad av digitalisering av tjenestene i kommunen. På sikt kan dette gi innsparinger og/eller bedre kvalitet på tjenestene.

Kommunal øyeblikkelig hjelp og legevakt

I budsjettet for 2016 var utgiftene til kommunal øyeblikkelig hjelp underbudsjettet. Videre kom det en ny legevaksavtale med økte utgifter. Det er lagt inn midler som dekker de økte utgiftene til disse tjenestene i 2017 og videre.

Fokus på barnefattigdom

Innsatsen mot barnefattigdom er styrket med 0,4 mill. kr. fra 2017.

NAV – introduksjonsstøtte

Økt kost introduksjonsstøtte - må sees i sammenheng med veksten i Introduksjonstilskudd og bosettinga av flyktninger.

Langemyr skole

Økning i betaling til Langemyr skole på grunn av økning i antall elever fra Lillesand kommune.

Skole

Skolesektoren styrkes med 1 mill. kr. som følge av økning i elevtall. Videre er det satt av midler til satsning på tidlig innsats og ekstra naturfagtime.

Barnehagesektoren

Barnehagesektoren styrkes med 2,5 mill. kr. sammenlignet med 2016 på grunn av gjeninnføring av bemanningsnorm i barnehagene, barnehageloven og økning i antall barn med spesielle behov.

Tiltakene er nærmere beskrevet i omtalene av sektorene i budsjettforslaget.

DRIFT – OVERORDNET NIVÅ

ØKONOMISK OVERSIKT – DRIFT

Tabell nr. 3: Økonomisk oversikt – drift

Økonomisk oversikt - drift	Budsjett 2017	Oppr.budsjet 2016	Regnskap 2015
Driftsinntekter			
Brukerbetalinger	28 292 000	27 814 706	27 735 282
Andre salgs- og leieinntekter	72 172 719	71 808 991	77 141 615
Overføringer med krav til motytelse	268 417 909	83 328 005	120 398 847
Rammetilskudd	99 151 000	261 666 000	259 025 961
Andre statlige overføringer	46 540 956	26 492 956	22 031 294
Andre overføringer	5 000	5 000	10 000
Skatt på inntekt og formue	284 460 000	267 330 000	247 000 427
Eiendomsskatt	29 935 000	24 855 000	16 622 404
Andre direkte og indirekte skatter	0	0	0
Sum driftsinntekter	828 974 584	763 300 658	769 965 830
Driftsutgifter			
Lønnsutgifter	399 757 645	366 736 453	384 298 066
Sosiale utgifter	111 130 669	104 003 020	102 691 706
Kjøp av varer og tj som inngår i tj.produksjon	83 535 678	79 078 813	81 219 502
Kjøp av tjenester som erstatter tj.produksjon	136 509 216	118 638 937	108 901 200
Overføringer	35 021 901	36 899 561	38 842 199
Avskrivninger	48 358 005	46 143 005	51 093 589
Fordelte utgifter	-7 416 690	-7 183 290	-2 273 350
Sum driftsutgifter	806 896 424	744 316 499	764 772 911
Brutto driftsresultat	22 078 160	18 984 159	5 192 919
Finansinntekter			
Renteinntekter og utbytte	19 100 000	24 100 000	20 627 101
Gevinst på finansielle instrumenter (omløpsmidler)	0	0	0
Mottatte avdrag på utlån	25 000	25 000	51 002
Sum eksterne finansinntekter	19 125 000	24 125 000	20 678 103
Finansutgifter			
Renteutgifter og låneomkostninger	36 714 000	34 714 000	32 362 971
Tap på finansielle instrumenter (omløpsmidler)	0	0	0
Avdrag på lån	41 000 000	41 000 000	35 064 612
Utlån	25 000	25 000	78 242
Sum eksterne finansutgifter	77 739 000	75 739 000	67 505 825
Resultat eksterne finanstransaksjoner	-58 614 000	-51 614 000	-46 827 722
Motpost avskrivninger	48 415 005	46 143 005	51 093 590
Netto driftsresultat	11 879 165	13 513 164	9 458 787
Interne finanstransaksjoner			
Bruk av tidligere års regnsk.m. mindreforbruk	0	0	0
Bruk av disposisjonsfond	0	0	14 783 834
Bruk av bundne fond	1 348 531	999 986	4 197 951
Sum bruk av avsetninger	1 348 531	999 986	18 981 785
Overført til investeringsregnskapet	0	0	0
Dekning av tidligere års regnsk.m. merforbruk	0	12 410 000	20 783 834
Avsatt til disposisjonsfond	6 554 999	590 000	784 646
Avsatt til bundne fond	6 672 697	1 513 150	6 197 097
Sum avsetninger	13 227 696	14 513 150	27 765 577
Regnskapsmessig mer/mindreforbruk	0	0	674 995

INNETEKTER TIL FORDELING (BUDSJETTSKJEMA 1A)

Budsjett og økonomiplan 2017-2020 legger til grunn balanse i økonomiplanperioden. Resterende underskudd fra 2014, kr 12 410 000, dekkes inn i 2016.

Budsjettet for 2017 legger opp til en avsetning til frie disposisjonsfond i størrelsesorden kr 6,5 mill. I tabellen under vises årene 2017-2020 i 2017-kr. I økonomiplanperioden legger rådmannen opp til en avsetning til disposisjonsfond i størrelsesorden ca. kr 36 mill. Oppbygging av disposisjonsfondet må gjennomføres slik at kommunen har et sikkerhetsnett for å møte de utfordringene som ligger i slutten av økonomiplanperioden og tiden etter.

Tabell nr. 4: Budsjettskjema 1A – drift (inntekter til fordeling)

Budsjettskjema 1A - drift	Budsjett 2017	Økonomiplan 2018	Økonomiplan 2019	Økonomiplan 2020	Regnskap 2015	Budsjett 2016
Skatt på inntekt og formue	284 460 000	287 937 000	291 429 000	294 940 000	247 000 427	267 330 000
Ordinært rammetilskudd	99 151 000	103 934 000	221 738 000	282 458 000	259 025 961	261 666 000
Skatt på eiendom	29 935 000	30 350 000	36 750 000	36 950 000	16 622 404	24 855 000
Andre direkte eller indirekte skatter	-	-	-	-	0	0
Andre generelle statstilskudd	46 540 956	46 540 956	46 540 956	46 540 956	22 031 294	26 492 956
Sum frie disponible inntekter	460 086 956	468 761 956	596 457 956	660 888 956	544 680 086	580 343 956
Renteinntekter og utbytte	19 100 000	20 500 000	20 500 000	20 500 000	20 627 101	24 100 000
Gevinst finansielle instrumenter (omløpsmidler)	-	-	-	-	0	0
Renteutg.,provisjoner og andre fin.utg.	36 714 000	42 700 000	47 000 000	51 500 000	32 362 971	34 714 000
Tap finansielle instrumenter (omløpsmidler)	-	-	-	-	0	0
Avdrag på lån	41 000 000	43 000 000	48 000 000	49 000 000	35 064 612	41 000 000
Netto finansinnt./utg.	-58 614 000	-65 200 000	-74 500 000	-80 000 000	-46 800 482	-51 614 000
Til dekning av tidligere regnsk.m. merforbruk	-	-	-	-	20 783 834	12 410 000
Til ubundne avsetninger	6 554 999	1 558 165	8 082 831	9 481 831	784 646	590 000
Til bundne avsetninger	6 672 697	6 000 000	-	-	6 197 097	1 513 150
Bruk av tidligere regnks.m. mindreforbruk	-	-	-	-	0	0
Bruk av ubundne avsetninger	-	-	-	-	14 783 834	0
Bruk av bundne avsetninger	1 348 531	1 700 000	4 000 000	5 500 000	4 197 951	999 986
Netto avsetninger	-11 879 165	-5 858 165	-4 082 831	-3 981 831	-8 783 792	-13 513 164
Overført til investeringsbudsjettet	-	-	-	-	0	0
Til fordeling drift	389 593 791	397 703 791	517 875 125	576 907 125	489 095 812	515 216 792
Sum fordelt til drift (fra skjema 1B)	389 593 791	397 703 791	517 875 125	576 907 125	488 420 818	515 216 792
Mer/mindreforbruk	0	0	0	0	674 994	0

De totale inntektene til fordeling til drift reduseres kraftig fra 2016 til 2017. Årsaken til denne reduksjonen er uttrekket kommunen får fra rammetilskuddet som en følge av deltagelsen i SIO prosjektet. Disse inntektene vil synliggjøres direkte i driften (budsjettskjema 1-B). Omleggingen av finansieringen av bosetting av enslige mindreårige flyktninger medfører en kraftig vekst i andre generelle statstilskudd.

Skatt og rammetilskudd

I regjeringens forslag til statsbudsjett 2017 er anslaget på de frie inntektene for Lillesand kommune på ca. kr 383,6 mill. De frie inntektene er en samlebetegnelse på 4 inntektsposter; rammetilskudd, skjønnstilskudd, skatt på inntekt og formue, og inntektsutjevning.

Rammetilskuddet er beregnet til kr 259,9 mill. basert på kostnadsnøklene og innbyggertallet pr. 1. juli 2016. I tillegg får kommunen et skjønnstilskudd på kr 1,85 mill. Deltagelsen i SIO prosjektet medfører at Lillesand kommune blir trukket kr 173,46 mill. kr. i rammetilskuddet. Bortfallet av rammetilskudd erstattes med direkte øremerkede inntekter knyttet til tjenesteproduksjonen i helse- og omsorgsektoren. Skatteanslaget for Lillesand i 2017 er på ca. kr 284,5 mill. Ut fra forutsetningene som legges til grunn for forventet utvikling av skatteinntektene i landet, vil Lillesand ligge på 92 % av landsgjennomsnittet. Dette vil gi kommunen kr 10 mill. i inntektsutjevning.

KS legger inn statsbudsjettets anslag på frie inntekter i sin prognosemodell for å gi kommunene et hjelpemiddel i budsjettarbeidet. Administrasjonen har benyttet prognosemodellen med betegnelsen " 1603KSalternativskatt treaar", datert den 10. oktober

2016. I modellen har vi, på bakgrunn av de siste opplysningene om befolkningsvekst, lagt inn vår egen prognose på befolkningstallet pr. 1.1.2017. Befolkningsveksten i Lillesand er noe høyere enn i resten av landet, noe som ved beregning av inntektsutjevningen vil gi en positiv uttelling. Befolkningsveksten for landet ligger for tiden på ca. 1 % pr år. I våre prognoser har vi lagt til grunn en årlig vekst i planperioden på 1,3 % lokalt og 1,0 % på landsbasis.

Ved beregning av frie inntekter (summen av skatt og rammetilskudd) i planperioden er det lagt inn en realvekst på 1 % årlig i rammeoverføringene. Rammetilskuddet for Lillesand i 2017 er på kr 88,2 mill. inkludert skjønnsmidler, utgiftsutjevning og saker med særskilt fordeling.

I statsbudsjettet er det ikke lagt opp til endringer i det kommunale skatteøret. Det blir liggende på 11,8 %. I forslaget til statsbudsjett har regjeringen oppdatert det nasjonale skatteanslaget til 8,7 % i forhold til skatteinntekten i 2015. Det legges opp til en vekst i skatteinntektene i 2017 på 2,3 % fra anslaget på skatteinntekter i 2016. I våre prognoser har vi lagt til grunn en tilsvarende vekst.

Ved utgangen av oktober 2016 er kommunens skatteinntekter 9,5 % høyere enn for samme periode i 2015. For landet for øvrig er veksten på 8,8 % ved utgangen av september. Det er 2015 som er siste fastpunkt for skatteinntekter, alle tall beregnes derfor ut fra dette. I statsbudsjettet for 2017 har regjeringen oppjustert anslaget på skatteinntektene for 2016 fra 6,4 % i revidert nasjonalbudsjett (RNB) 2016 til 8,7 % totalt for landet. I prognosemodellen, som er grunnlaget for budsjetterte frie inntekter 2017, er det lagt inn en vekst i skatteinntektene i 2016 på 12,6 % i forhold til 2015-nivået for Lillesand. Landet for øvrig er lagt inn med en økning på 8,7 %. Det betyr en prognose for skatteinntekt i 2016 på kr 278,07 mill. Det er dette nivået som er utgangspunktet for beregningen av budsjetterte skatteinntekter i 2017 og resten av planperioden.

2.2.2 Eiendomsskatt

Lillesand kommune skriver ut eiendomsskatt på faste eiendommer i hele kommunen.

Tabell nr. 5: Oversikt over eiendomsskatt pr 1. mars 2016

Type skatteeiendom	Ant.avtaler	Sum boenh.	Sum takst	Sum bunnfr.	Sum grunnlag	Sum skatt
Bolig	4 060	4 335	8 922 696 000	-	5 621 298 480	11 240 671
Fritid	1 653	1 676	6 950 919 000	-	4 379 078 970	8 758 142
Næring	221	19	1 187 363 000	-	748 038 690	2 244 071
Landbruk	353	368	564 557 000	-	355 670 910	711 179
Verk og bruk	102	4	674 004 000	-	424 622 520	1 273 836
Unntak	368	80	34 763 000	-	21 900 690	43 801
Tomt – bolig	533	-	92 686 000	-	58 392 180	116 770
Tomt – fritid	305	-	8 234 000	-	5 187 420	10 374
Tomt – næring	112	-	242 899 000	-	153 026 370	459 056
Tomt – landbruk	317	1	-	-	-	-
Tomt - verk og bruk	34	-	10 040 000	-	6 325 200	18 972
Tomt – unntak	70	-	-	-	-	-
Ikke funnet i kart	190	-	190 000	-	119 700	239
Parkering/veg	157	-	300 000	-	189 000	378
Sum	8 475	6 483	18 688 651 000	-	11 773 850 130	24 877 489

Tabellen viser antall skatteobjekter pr mars 2016, sum takstgrunnlag, sum skattegrunnlag med 0,37 som reduksjonsfaktor og sum utlignet skatt for de ulike eiendomstypene.

I rådmannens forslag til budsjett 2017 legges det opp til en økning i promillesatsene fra 2 til 2,5 promille for bolig-/fritidseiendommer. Skattesatsen på 3 promille for næring, verker og bruk foreslås ikke endret. Det innebærer at inntektene fra eiendomsskatt øker med ca. 6 mill.

kr. fra 2016 til 2017. Økning utgjør 650 kr. eller ca. 50 kr. pr. mnd. for en gjennomsnittsbolig med markedsverdi på 2 mill. kr.

Det er tatt hensyn til nye bolig- og fritidseiendommer i 2016. Det er høsten 2016 satt i gang en gjennomgang av næringseiendommer, verker og bruk for å fange opp endringer i bygningsmasse og anlegg. Totalt er det budsjettert med kr 30,5 mill. i inntekt fra eiendomsskatt i 2017.

Tidligere vedtak om gjeninnføring av bunnfradrag på kr 800 000 for hver boenhet i helårs- og fritidsboliger foreslås ikke gjennomført. En gjeninnføring vil redusere inntektene fra eiendomsskatten med ca. 10,4 mill. kr.

Det gjøres ingen endringer i 2017 og 2018 i skattegrunnlaget utover nye eiendommer eller retaksering ved endringer. Reduksjonsfaktor på 0,37 ligger også fast frem til 2019.

Eiendomstaksten for bolig-/fritidseiendommer ble innført i 2009 og ligger etter eiendomsskatteloven fast i 10 år. Før 2019 må bolig-/fritidseiendommer retakseres. Dette er et omfattende og ressurskrevende arbeid. Det foreslås derfor at man i tidlig i 2017 utreder ulike alternativer for taksering. De viktigste alternative takseringsmetodene er:

- Å benytte skatteetatens formuestaksering av eiendommer som grunnlag for beregning av eiendomsskatt. Ved dette alternativet slipper man taksering av boliger. Fritidseiendommer og næringsbygg, verker og bruk må takseres som før.
- Retaksering av alle eiendommer på samme måte som man gjorde ved innføringen av eiendomsskatten i 2009. Dette er et omfattende og ressurskrevende arbeid.
- Kontortaksering ved at takstgrunnlaget fra 2009 endres med en gitt prosentsats for å avspeile endringen i markedsverdi.

Alle metodene har sine fordeler og ulemper. Dette vil bli nærmere analysert i 2017. Det vil i 2017 også bli forberedt og gjennomført en anbudskonkurranse for retaksering som skal gjennomføres i 2018.

I økonomiplanen er det lagt inn virkningen av det nye takstgrunnlaget fra 2019.

Eiendomsskatten er en av få inntekter kommunen selv kan bestemme over. Rådmannen foreslår at vedtaket om gjeninnføring av bunnfradrag oppheves og en økning av promillesatsen til 2,5 promille fra 2017. Dette gir kommunen økte inntekter. Det vil også gi en mer gradvis overgang til nytt takstgrunnlag.

1.1.3 Andre generelle statstilskudd

Ved årsskiftet 2016/2017 forventes det bosatt 37 flyktninger, samt 11 enslige mindreårige flyktninger. Forespørselen fra IMDI for 2017 er å bosette 45 nye flyktninger inklusiv 5 enslige mindreårige flyktninger (EM). I forslaget til statsbudsjett er det lagt opp til en kraftig endring av finansieringen av enslige mindreårige flyktninger. Tidligere har kommunen mottatt integreringstilskudd pluss et særskilt tilskudd for denne gruppen, samt at det er gitt refusjon på 80 % av kostnadene på driften av bofelleskapene. Fra og med 2017 er det foreslått å gi et tilskudd på kr 750 000 pr EM, mot at det særskilte tilskuddet og refusjonen på driften inndras. For Lillesand vil dette gi en prognose for integreringstilskudd på ca. kr 42,5 mill. inkludert tilskudd til mindreårige flyktninger. Utfordringen knyttet til bosetting av flyktninger er å fremskaffe egnede boliger.

Finanstransaksjoner

Avdrag

I økonomiplanen beregnes avdrag i henhold til prinsippet om minimumsavdrag. Minimumsavdrag er beregnet ved å dele anleggsmidler på langsiktig gjeld ganget med avskrivninger. Det er lagt inn økning i avdrag i økonomiplanperioden som følge av nye låneopptak.

Renter

Vi nyter fremdeles godt av et historisk lavt rentenivå, men det forventes at rentenivået vil øke langsomt i planperioden. Vår gjeldsportefølje utgjør per oktober 2016 i alt kr 1 213 400 000. Av dette er 57 % bundet opp i fastrenteavtaler, gjennomsnittlig rentebindingstid er 2,81 år og snittrenten utgjør 2,79 %. Renteutgiftene er i økonomiplanperioden økt både på grunn av økt låneopptak og forventning om økt rentenivå.

Gjeldsutvikling

Netto gjeld, det vil si total gjeld fratrukket pensjonsforpliktelser, formidlingslån fra Husbanken og VA-gjeld, øker i planperioden. VA-gjelden øker i planperioden som følge av investeringsprogrammet i hovedplan for vann og avløp. Denne gjeldsøkningen er underlagt regler for selvkost. Tabellen nedenfor viser utviklingen basert på antatt inngang fra 2016, samt investeringer, rente og avdrag i planperioden.

Tabell nr. 6: Gjeldsutvikling

	B-2016e	B-2017	ØP-2018	ØP-2019	ØP-2020
Gjeld pr 31.12.2016	1 213 400 000				
Lån 2017		151 666 000			
Lån 2018			196 532 000		
Lån 2019				101 228 000	
Lån 2020					146 108 000
Ordinære avdrag		-41 000 000	-43 000 000	-48 000 000	-49 000 000
Sum langsiktig gjeld	1 213 400 000	1 324 066 000	1 477 598 000	1 530 826 000	1 627 934 000
VA Gjeld (inv.-avdrag)	-369 480 581	-411 230 581	-506 830 581	-546 530 581	-613 130 581
Sum formidlingslån (netto)	-73 525 785	-88 525 785	-103 525 785	-118 525 785	-133 525 785

Renteinntekter

Renteinntekter utgjør renter for bankinnskudd samt formidlingslån.

Utbytte

Vedtatt utbyttestrategi for Agder Energi AS sier at utbytte skal utgjøre kr 400 mill. + 60 % av overskudd over dette, og utbyttet skal regnes av resultat året før det aktuelle regnskapsåret. Resultatet for 2015 utgjorde kr 1 220 mill. kr, noe som da skulle tilsi et utbytte på kr 660 mill. Lillesand kommunes andel av et utbytte på kr 660 mill. vil, ut fra vår eierandel på 2,272 %, utgjøre kr 12,6 mill. kr.

I tidligere år har kommunen fått utbetalt utbytte fra LINA AS. Det ble imidlertid ikke betalt utbytte i 2016, og det forventes heller ikke at dette vil være mulig i 2017.

Lillesand kommune vil i løpet av 2017 revidere sin eierstrategi og se på mulighetene for å ta ut større grad av utbytte fra selskaper hvor kommunen har eierinteresser.

2.2.5 Interne overføringer

Interne finanstransaksjoner består av avsetninger til og bruk av ulike driftsfond. I tillegg finnes bruk av tidligere års regnskapsmessige mindreforbruk og dekning av merforbruk under denne posten.

Vi har de siste årene brukt av fondene våre for å dekke opp utfordringer vi har hatt på driftssiden, blant annet for å kompensere for lavere inntekter fra Agder Energi og bortfall av momskompensasjon fra investeringer i driftsregnskapet. Siste rest av frie fond gikk med til delvis dekning av underskudd fra 2014. I 2017 legges det opp til en avsetning til ubundne disposisjonsfond på kr 6,6 mill. kr., bundne driftsfond med 9,8 mill. kr. og bruk av bundne driftsfond på 0,2 mill. kr. I hele perioden avsettes 35,4 mill. kr. I tillegg kommer 15,8 mill. kr. i avsetninger til bundne driftsfond. Vi vil dermed være nær målet om økonomiske reserver i størrelsesorden 5 % av brutto driftsinntekter.

Overskudd innen SIO-prosjektet kan ikke disponeres i andre deler av kommunen. Dette overskuddet må settes av på bundne driftsfond.

Kommuneplanens mål om disposisjonsfond tilsvarende 5 % av sum driftsinntekter vil i stor grad nås i planperioden.

Tabell nr. 7: Fondsutvikling

Fondsutvikling	B-2016e	B-2017	ØP-2018	ØP-2019	ØP-2020
Sum fond	69 321 522	79 700 687	84 058 852	86 641 683	89 123 514
Herav					
Disp.fond	4 549 185	11 104 184	12 662 349	20 745 180	30 227 011
Bundne dr.fond	22 769 222	28 093 388	32 393 388	28 393 388	22 893 388
Ubundne inv.fond	16 773 016	15 273 016	13 773 016	12 273 016	10 773 016
Bundne inv.fond	25 230 099	25 230 099	25 230 099	25 230 099	25 230 099

1.1.6 Overføring fra drift til investering

I kommuneregnskapet har man anledning til å overføre budsjettmidler fra drift til investering, men ikke omvendt. I posten "Overføring fra drift til investering" har det de senere årene ligget tilbakeføring av momskompensasjon fra investeringer, som har vært inntektsført i drift. Fra og med 2014 falt muligheten til bruk av momskompensasjon i drift helt bort, og denne typen momskompensasjon føres direkte i investeringsregnskapet. Det er dermed ikke lagt opp til noen overføring fra drift til investering i planperioden.

BUDSJETT FORDELT PÅ TJENESTENE (BUDSJETTSKJEMA 1B)

Tabell nr. 8: Budsjettskjema 1B, fordeling av nettobevilgning per rammeområde

Ansvar 1	Budsjett 2017	ØP 2018	ØP 2019	ØP 2020	Regnskap 2015	Budsjett 2016
0-1 Fellesfunksjoner						
Utgifter	-5 191 102				47 871 284	876 712
Inntekter	-256 294 770		130 877 333	61 016 000	-103 725 758	-45 464 947
Totalt	-261 485 872	-261 485 872	-130 608 539	-69 592 539	-55 854 474	-44 588 235
2 Folkevalgte						
Utgifter	5 202 203	-500 000	500 000	-500 000	4 153 308	4 707 381
Inntekter	-55 616				-95 231	-41 453
Totalt	5 146 587	4 646 587	5 146 587	4 646 587	4 058 077	4 665 928
3 Rådmann med stab						
Utgifter	40 892 982	450 000			35 201 854	35 935 206
Inntekter	-4 738 517				-6 062 173	-4 258 513
Totalt	36 154 465	36 604 465	36 604 465	36 604 465	29 139 681	31 676 693
4 Sektor for Helse og kultur						
Utgifter	338 487 328	1 450 000	2 500 000		314 872 837	298 752 995
Inntekter	-36 959 880		-16 666 000	-8 334 000	-89 722 760	-66 276 159
Totalt	301 527 448	302 977 448	288 811 448	280 477 448	225 150 077	232 476 836
5 Sektor for Skole og PPT						
Utgifter	167 609 582	6 100 000	4 600 000	4 900 000	157 553 847	154 581 913
Inntekter	-34 336 574				-36 321 433	-26 404 283
Totalt	133 273 008	139 373 008	143 973 008	148 873 008	121 232 414	128 177 630
6 Sektor for Barnehage						
Utgifter	107 537 731	-1 690 000	-390 000	1 950 000	104 682 809	104 420 995
Inntekter	-11 211 737				-14 366 841	-11 681 137
Totalt	96 325 994	94 635 994	94 245 994	96 195 994	90 315 968	92 739 858
7 Teknisk - Drift-forvaltning, EBE, Brann						
Utgifter	119 189 941	3 300 000	700 000		118 467 725	114 763 377
Inntekter	-35 706 530		-1 950 000		-39 658 781	-35 177 797
Totalt	83 483 411	86 783 411	85 533 411	85 533 411	78 808 944	79 585 580
8 VA Selvfinansierende						
Utgifter	37 427 597				36 514 998	34 084 916
Inntekter	-40 662 556	-1 000 000			-40 303 478	-41 978 654
Totalt	-3 234 959	-4 234 959	-4 234 959	-4 234 959	-3 788 480	-7 893 738
9 Havn						
Utgifter	3 181 852				3 740 508	3 401 294
Inntekter	-4 778 143				-4 381 897	-5 025 054
Totalt	-1 596 291	-1 596 291	-1 596 291	-1 596 291	-641 389	-1 623 760
ALLE						
Utgifter	814 338 114	9 110 000	7 910 000	6 350 000	823 059 170	751 524 789
Inntekter	-424 744 323	-1 000 000	112 261 334	52 682 000	-334 638 352	-236 307 997
Totalt	389 593 791	397 703 791	517 875 125	576 907 125	488 420 818	515 216 792

Den totale budsjetttrammen for rammeområdene er redusert med ca. 129,86 mill. kr. i forhold til opprinnelig budsjett 2016. For de enkelte rammeområder vil tallene ikke være direkte sammenlignbare med verken regnskap 2015 eller budsjett 2016. Dette av flere årsaker:

1. Inntektene på SIO-prosjektet føres som inntekt på rammeområde 4 Sektor for Helse og kultur. Tidligere var det en del av rammetilskuddet.
2. I henhold til ny KOSTRA-veileder skal artene for internkjøp og –salg ikke lenger benyttes fra og med regnskapsåret 2016. Dette vil påvirke rammefordelingen sektorer imellom, men har ingen økonomisk betydning for kommunen som helhet.
3. Endringer fra opprinnelig budsjett i løpet av 2016.

ØKONOMISK OVERSIKT – INVESTERING

Tabell nr. 9: Økonomisk oversikt – investering

Økonomisk oversikt - investering	Budsjett 2017	Regnskap 2015	Budsjet 2016
Inntekter			
Salg av driftsmidler og fast eiendom	0	3 035 695	10 000 000
Andre salgsinntekter	0	0	0
Overføringer med krav til motytelse	0	7 946 824	5 200 000
Kompensasjon for merverdiavgift	22 434 000	9 622 260	11 190 200
Statlige overføringer	4 800 000	1 600 000	0
Andre overføringer	900 000	0	0
Renteinntekter og utbytte	0	0	0
Sum inntekter	28 134 000	22 204 779	26 390 200
Utgifter			
Lønnsutgifter	0	2 687 818	0
Sosiale utgifter	0	763 020	0
Kjøp av varer og tj som inngår i tj.produksjon	141 990 000	71 446 399	110 960 000
Kjøp av tjenester som erstatter tj.produksjon	0	0	0
Overføringer	22 810 000	9 622 260	11 190 200
Renteutgifter og omkostninger	0	752 186	0
Fordelte utgifter	0	0	0
Sum utgifter	164 800 000	85 271 683	122 150 200
Finanstransaksjoner			
Avdrag på lån	0	3 577 241	0
Utlån	0	11 638 317	0
Kjøp av aksjer og andeler	0	1 415 929	1 500 000
Dekning av tidligere års udekket	0	0	0
Avsatt til ubundne investeringsfond	0	7 364 619	0
Avsatt til bundne investeringsfond	0	297 540	0
Sum finansieringstransaksjoner	0	24 293 646	1 500 000
Finansieringsbehov	136 666 000	87 360 551	97 260 000
Dekket slik:			
Bruk av lån	136 666 000	76 372 410	95 760 000
Salg av aksjer og andeler	0	0	0
Mottatte avdrag på utlån	0	7 455 878	0
Overført fra driftsregnskapet	0	0	0
Bruk av tidligere års udisponert	0	0	0
Bruk av disposisjonsfond	0	0	0
Bruk av bundne driftsfond	0	0	0
Bruk av ubundne investeringsfond	0	3 532 263	1 500 000
Bruk av bundne investeringsfond	0	0	0
Sum finansiering	136 666 000	87 360 551	97 260 000
Udekket/udisponert	0	0	0

INVESTERINGER OG FINANSIERING (BUDSJETTSKJEMA 2A)

Fra og med 2014 inntektsføres ikke lenger momskompensasjon på investeringsprosjekter i driftsregnskapet, men direkte i investering. Prosjektene som er foreslått i investeringsbudsjettet er bruttoinvesteringer, med andre ord inklusiv merverdiavgift. Moms-kompensasjonen inntektsføres på et eget prosjekt for så å inngå i den totale finansieringen av prosjektene sammen med lånemidler og refusjoner.

I planperioden er det lagt opp til en høy investeringstakt med utvidelse av to skoler og bygging av 25 nye heldøgns omsorgsboliger, samt investeringer innen vann og avløp. Behovet for noen investeringer i boliger i planperioden, knytter seg til omsorgsboliger for habiliteringstjenesten og flyktningeboliger. De enkelte prosjektene omtales i kap. 7.

Tabell nr. 10: Budsjettskjema 2A – investering

Budsjettskjema 2A - investering	Budsjett 2017	ØP 2018	ØP 2019	ØP 2020	Budsjett 2016	Regnskap 2015
Investeringer i anleggsmidler	164 800 000	200 040 000	138 010 000	144 510 000	141 246 200	85 271 683
Utlån og forskutteringer	0				0	11 638 317
Kjøp av aksjer og andeler	0				1 500 000	1 415 929
Avdrag på lån	0				0	3 577 241
Dekning av tidligere års udekket	0				0	0
Avsetninger	0				0	7 662 159
Årets finansieringsbehov	164 800 000	200 040 000	138 010 000	144 510 000	142 746 200	109 565 330
Finansiert slik:						
Bruk av lånemidler	136 666 000	181 532 000	86 228 000	131 108 000	114 856 000	76 372 410
Inntekter fra salg av anleggsmidler	0				10 000 000	3 035 695
Tilskudd til investeringer	5 700 000		35 000 000		0	1 600 000
Kompensasjon for merverdiavgift	22 434 000	18 508 000	16 782 000	13 402 000	11 190 200	9 622 260
Mottatte avdrag på utlån og refusjoner	0				5 200 000	15 402 702
Andre inntekter	0				0	0
Sum eksternt finansiering	164 800 000	200 040 000	138 010 000	144 510 000	141 246 200	106 033 066
Overført fra driftsbudsjettet	0				0	0
Bruk av tidligere års udisponert	0				0	0
Bruk av avsetninger	0				1 500 000	3 532 263
Sum finansiering	164 800 000	200 040 000	138 010 000	144 510 000	142 746 200	109 565 330
Udekket/udisponert	0	0	0	0	0	0

Det totale omfanget av budsjetterte investeringer i 2017 er på ca. kr 164,8 mill. Låneopptaket i 2017 er foreslått til å være i størrelsesorden kr 136,67 mill. for å dekke de fysiske investeringene, i tillegg kommer kr 15 mill. i låneopptak knyttet til formidlings lån fra Husbanken. Totalt er det behov for låneopptak på kr 151,67 mill. Refusjoner og overføringer er anslått til å ha en verdi i størrelsesorden kr 28,6 mill. Netto utvikling i låneporteføljen (nye låneopptak – avdrag) i 2017 vil dermed være på ca. kr 110,67 mill., av dette utgjør investeringene innen VA kr 41,75 mill. På grunn av nye investeringsbehov, bl. a. i form av utvidelse av skoler, nye omsorgsboliger og andre investeringer, når vi ikke målet om gjelden utenom VA-området skal reduseres i løpet av planperioden.

I investeringsbudsjettet er det ikke lagt inn inntekter knyttet til salg av eiendommer. Eventuelle nettoinntekter fra salg av kommunale eiendommer vil bli brukt til nedbetaling av gjeld.

BRUTTOINVESTERINGER (BUDSJETTSKJEMA 2B)

Budsjettskjema 2B viser rådmannens forslag til investeringer i perioden 2017-2020. Prosjekter av vesentlig karakter vil bli nærmere omtalt i kapittel 7.

Tabell nr. 11: Budsjettskjema 2B – investering

Prosjekter	Budsjett 2017	ØP 2018	ØP 2019	ØP 2020
100000 - Administrative prosjekter	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000
103600 - Havn	2 200 000	2 900 000	5 400 000	1 900 000
170041 - IKT - hovedprosjekt	8 270 000	4 590 000	3 960 000	3 660 000
180999 - Intern finans				
250001 - Varslingsanlegg skole	2 000 000			
330011 - Tekniske hjelpemidler Helse sentrum	200 000	200 000	200 000	200 000
440001 - Fiskebrygga	430 000			
440130 - Kjøp kommunale boliger	9 000 000	9 000 000	9 000 000	9 000 000
460222 - Møglestu Gård -utvikling	100 000			
432001 - Nybygg Habilitering - nytt dagsenter		1 000 000	6 000 000	5 000 000
600000 - EBE - hovedprosjekt	20 000 000	8 000 000	20 000 000	20 000 000
610008 - Gymsal Tingsaker				7 500 000
650229 - Brannsikring av trehusmiljøer	1 350 000			
652009 - Ny båt Skjærgårdstjenesten	7 600 000			
653095 - VA - hovedprosjekt	41 750 000	95 600 000	39 700 000	66 600 000
751000 - MDS - hovedprosjekt	6 900 000	7 750 000	6 550 000	4 050 000
Ny! Fiber/bredbånd	3 000 000	3 000 000	1 000 000	1 000 000
Ny! Fossbekk mur	1 000 000			
Ny! Microfilmscanner	200 000			
Ny! Nytt kjøleanlegg gravkapell	200 000			
Ny! Omsorgsboliger Dovre	45 000 000	40 000 000	5 000 000	
Ny! Vurdering av Dovreheimen	700 000			
Ny! Utvidelse LUS til 6 paralleller	3 500 000	12 000 000	18 000 000	11 000 000
Ny! Utvidelse Borkedal	4 400 000	15 000 000	22 000 000	13 600 000
Ny! Skalleodden			200 000	
Ny! Rundkjøring Storemyr	3 000 000			
Ny! Sekkebekk	3 000 000			
Total investering	164 800 000	200 040 000	138 010 000	144 510 000

Risiko og sårbarhetsanalyse

Budsjettforslaget er et øyeblikksbilde av fremtiden sett ut fra hva vil kjenner til i november 2016. Planlegging og budsjettering er ikke en eksakt vitenskap. Det kan og vil oppstå uønskede hendelser som får konsekvenser for kommunen. Noen av hendelsene kan være selvforskyldte, mens andre er utenfor vår kontroll. I budsjettarbeidet jobber vi mot å redusere risikoen for slike hendelser gjennom kvalitetssikring av de anslagene vi gjør, men det vil i et budsjett opp mot 850 mill. kr. oppstå feil. I budsjettarbeidet jobber vi med å redusere sannsynligheten for at uønskede hendelser inntreffer og med å redusere konsekvensene ved slike hendelser.

Uønskede hendelser:

Renteøkninger

Rentenivået er for tiden historisk lavt med en styringsrente på 0,5 % pa. Vi forventer at bunnen er nådd og at det blir en svak økning i rentene i de nærmeste årene. Det er tatt høyde for dette i budsjettet. Kommunens gjeldsporteføljen er fordelt mellom fastrente og flytende rente. Rentefølsomheten ved en økning på 1 prosentpoeng er beregnet til ca. 4 mill. kr. ut fra dagens portefølje. Årsaken til eventuelle rentesjokk ligger utenfor kommunens kontroll.

Refinansiering av lån

For å spare renteutgifter har kommunen en del av sin gjeld i kortsiktige sertifikatlån for å erstatte eldre, dyre lån. Ved krise i finansmarkedet kan vi bli tvunget til å refinansiere slike sertifikatlån i dyrere nye lån. Vår samarbeidspartner innen finans Nordea vurderer situasjonen fortløpende og anbefaler de beste løsningene til enhver tid i markedet ut fra lønnsomhetsvurderinger og risikovurderinger. Videre kan det komme regelendringer som setter større krav til minimumsavdrag. Dette kan medføre økte avdragsutgifter.

Svikt i skatteinntektene

Våre anslag for fremtidige skatteinntekter baserer seg på de føringer som legges i statsbudsjettet om videre vekst. Hvis skatteinntektene svikter lokalt i Lillesand, kompenseres inntektsutjevningen svikten med 60 %. Hvis skatteinntektene svikter samtidig nasjonalt og i Lillesand, vil vi få lavere inntekter. Sannsynligvis vil dette bli kompensert av staten.

Svikt i øvrige inntekter

Fremtidig rammetilskuddet beregnes ut fra en modell hvor det gjøres noen antagelser om befolkningsvekst og –endringer. Blir det endringer i befolkningen i Lillesand sammenlignet med landsgjennomsnittet, vil dette få konsekvenser for rammetilskuddet. En del tilskudd er øremerkede tilskudd som knyttes f. eks. til antall flyktninger som kommunen bosetter. Hvis grunnlaget for slike tilskudd endres, vil det få konsekvenser for inntektene. Slike tilskudd finansierer som regel direkte kostnader som også vil bli redusert. En viktig kilde til svikt i inntektene er at disse er budsjettet for optimistisk og at kostnadene ikke kan reduseres selv om inntektene svikter.

Økte driftsutgifter

Sannsynligheten for at vi vil oppleve uforutsette økte driftsutgifter er stor. En betydelig del av driftsutgiftene er styrt av forhold som ligger utenfor vår kontroll. Det kan skje uventede naturkatastrofer som flom, ras, brann mv. Det kan skje feilbudsjettering og det vil være forhold vi ikke kan forutse. Det er derfor viktig å ha tilstrekkelig økonomiske reserver som kan takle slike hendelser uten at vi havner på ROBEK. En vesentlig del av driftsutgiftene er personalkostnader i form av lønn, pensjon og arbeidsgiveravgift. Det er satt av midler til å dekke lønnsoppgjøret i 2017. Pensjonskostnadene er beregnet ut fra beregninger fra pensjonskassene, men erfaringsmessig blir det til dels store endringer i pensjon fra år til år.

Endring i rammebetingelser

Det kan inntreffe uforutsette hendelser ved at rammebetingelsene endres. Vedtar Stortinget en ny kommunestruktur i 2017 som involverer Lillesand, vil rammebetingelsene endres vesentlig. Det kan komme lovendringer og endringer i regelverk som medfører kommunen økte utgifter uten at dette blir kompensert. Et eksempel er endring i regelverk som krever økt høyde på fribordet på skjærgårdstjenestens båt. Dette utløser behov for å investere ca. 8 mill. kr. i ny båt i 2017.

PREMISSER FOR BUDSJETTET

STATSBUDSJETT 2017

Nytt inntektssystem

Inntektssystemet for kommunene er vesentlig endret fra og med budsjettåret 2017. De viktigste endringene er

- Differensiering av kompensasjon for smådriftsulemper – gradert basistillegg etter reiseavstand.
- Oppdatert kostnadsnøkkel i utgiftsutjevningen
- Endringer i regionalpolitiske tilskudd

Det foreslås ingen endringer i skatteandel eller inntektsutjevning. Innføring av selskapsskatt til kommunene er utsatt.

Basistilskudd/strukturkriterium

Det innføres et nytt bosettingskriterium basert på reiseavstander (strukturkriteriet) for å differensiere mellom frivillige og ufrivillige smådriftsulemper på kommunenivå. Det nye strukturkriteriet erstatter det gamle basistilskuddet til kommunene som var et likt beløp til hver kommune uansett størrelse. Det nye strukturkriteriet beskriver gjennomsnittlig reiseavstand pr innbygger i en kommune for å nå et bestemt antall personer, uavhengig av kommunegrensen. Det er lagt til grunn en gjennomsnittlig reiseavstand for å nå 5 000 innbyggere. Alle kommuner skal sikres minimum 50 % basistilskudd, tilsvarende 6,6 mill. kr i 2016-tall. Resten av basistilskuddet graderes ut fra kommunens verdi på strukturkriteriet. Lillesand kommune taper ca. 3,6 mill. kr. på denne omleggingen.

Nye kostnadsnøkler i utgiftsutjevningen

Utjevningen av kostnader mellom kommunene skjer gjennom kostnadsnøkkelen, som består av ulike objektive kriterier med tilhørende vektning. Kostnadsnøkklene er oppdatert for å fange opp endringer i befolkningssammensetning, levekår, reiseavstander og andre strukturelle forhold. Fra 2017 vil sektorvektningen i kostnadsnøkkelen for kommunene oppdateres årlig.

For Lillesands del slår disse endringene positiv ut.

Tabell nr. 12: Kostnadsnøkler i utgiftsutjevningen i rammetilskuddet for 2017

Kriterium	Vekt	Indeks Lillesand	Andel
Innbyggere 0-1 år	0,005	1,066	0,006
Innbyggere 2-5 år	0,142	1,128	0,160
Innbyggere 6-15 år	0,267	1,094	0,293
Innbyggere 16-22 år	0,022	0,979	0,022
Innbyggere 23-66 år	0,103	0,961	0,099
Innbyggere 67-79 år	0,055	1,105	0,061
Innbyggere 80-89 år	0,075	0,873	0,066
Innbyggere 90 år og over	0,038	0,885	0,034
Gradert basiskriterium	0,019	0,867	0,016
Reiseavstand innen sone	0,010	2,013	0,021
Reiseavstand til nabokrets	0,010	0,779	0,008
Landbrukskriterium	0,002	0,502	0,001
Innvandrere 6-15 år, ekskl. Skand.	0,007	0,885	0,006
Pers. med psyk. utv.hemming over 16 år	0,048	1,083	0,052
Ikke-gifte 67 år og over	0,045	0,900	0,040
Dødelighetskriterium	0,045	0,902	0,040
Uføre 18-49 år	0,006	1,281	0,008
Flyktninger uten integreringstilskudd	0,008	0,678	0,006
Opphopingsindeks	0,009	0,505	0,005
Aleneboende	0,019	0,822	0,016
Barn 0-15 år med enslige forsørger	0,016	0,958	0,015
Lavinntektskriteriet	0,010	0,612	0,006
Barn 1 år uten kontantstøtte	0,017	1,166	0,020
Innbyggere med høyere utdanning	0,019	0,969	0,019
Sum	1,000		1,019

Tabellen viser beregnet utgiftsbehov for Lillesand kommune målt mot landsgjennomsnittet. Samlet sett har vi et beregnet utgiftsbehov som er på 1,019. Det vil si at vårt utgiftsbehov er 1,9 % høyere enn landsgjennomsnittet. Vektingen sier noe hvordan utgiftsbehovet fordeler seg på landsbasis. Indeks for Lillesand sier hvordan vi ligger an sammenlignet med landsgjennomsnittet hvor landet er 1,000. Når indeksen for Lillesand for kriteriet «Innbyggere 6-15 år» er lik 1,094 betyr det at vi har 9,4 % større andel innbyggere 6-15 år enn landsgjennomsnittet.

Endringer i regionalpolitiske tilskudd

Endringene i de regionalpolitiske tilskuddene får ingen særlige konsekvenser for Lillesand kommune med unntak av veksttilskuddet. I 2016 gis det veksttilskudd til kommuner som har hatt en gjennomsnittlig årlig befolkningsvekst høyere enn 1,5 %. de siste tre årene. Fra 2017 reduseres grensen til 1,4 %. Dette innebærer at flere kommuner kommer med i ordningen. Lillesand har de tre siste årene en gjennomsnittlig høyere vekst enn 1,4 %. Det gir en økning i veksttilskuddet på ca. 2 mill. kr. Veksttilskuddet vil øke i 2018 før det reduseres fra 2019 pga. lavere befolkningsvekst i Lillesand fra 2016.

Vekst i frie inntekter

I forslaget til statsbudsjett for 2017 signaliseres det en realvekst i frie inntekter for kommunesektoren på kr 4,1 mrd. Veksten regnes fra det såkalte RNB-nivået for kommunesektorens inntekter i 2016.

Veksten i de frie inntektene skal finansiere:

- Økning i demografiutgifter med 2,1 mrd. kr.
- Merkostnader knyttet til pensjon med 0,9 mrd. kr.
- Statlige satsninger med 0,8 mrd. kr.

Dette gir et økt handlingsrom for kommunesektoren på 300 mill. kr. For Lillesands del vil dette utgjøre i størrelsesorden 0,6 mill. kr.

De statlige satsningene i forslaget til statsbudsjett for 2017 er

Tabell nr. 13: Statlige satsninger i rammetilskuddet for 2017

	Mill kr kr	Lillesands andel (2,0328 %)
Tidlig innsats grunnskole	150	0,3
Opptappingsplan rusfeltet	300	0,6
Opptappingsplan habilitering og rehabilitering	100	0,2
Økt satsing skolehelsetjenester og helsestasjoner	50	0,1
Sum	600	1,2

Tidlig innsats grunnskole

Regjeringen varsler et lovforslag som skal sikre barn som sliter rett til tidlig innsats gjennom blant annet intensivopplæring i mindre grupper over en begrenset periode. Dette er tiltak som skal kunne gjennomføres uten sakkyndige vurderinger og enkeltvedtak om spesialundervisning.

For å forberede kommunene på dette, legges det opp til en styrking av tidlig innsats, 150 mill. kr. i 2017 (årseffekt 360 mill. kr.), totalt 1,44 milliarder kr. over 4 år. Tilført kommunerammen og fordelt etter delkostnadsnøkkel for grunnskole. Staten vurderer imidlertid øremerking dersom kommunene ikke bruker økningen til å styrke tidlig innsats i skolen. Dette kommer i tillegg til videreføring av tilskuddsordningen for økt lærertetthet i 1.- 4.trinn, med samme nivå som i 2016.

Opptappingsplanen for rusfeltet

I 2016 ble det bevilget 541 mill. kr., mens det i budsjettet for 2017 foreslås en opptapping med ytterligere 345 mill. kr., 45 mill. kr. gjennom en tverrdepartemental oppfølging av opptappingsplanen, og 300 mill. kr. av veksten i kommunenes frie inntekter i 2017 begrunnes med en økt satsing på rusfeltet.

Opptappingsplan habilitering og rehabilitering

I statsbudsjettet er 100 mill. kr. av veksten i frie inntekter begrunnet med opptappingsplanen, og i tillegg er det satt av 100 mill. kr. til en søknadsbasert tilskuddsordning. Videre er det bevilget 57 mill. kr. til arbeidsrettet rehabilitering.

Helsestasjons- og skolehelsetjenesten

Regjeringen foreslår en økning på 50 mill. kr. i 2017 i rammen. Dette inngår i opptappingsplanen mot vold og overgrep. I tillegg kommer 100 mill. kr. gjennom budsjettforliket til et øremerket tilskudd til styrking av helsestasjons- og skolehelsetjenesten, som foreslås videreført.

Andre forslag i statsbudsjettet som påvirker kommunene

Bosetting av flyktninger

I statsbudsjett for 2017 foreslår regjeringen å endre ordningen med refusjon av utgiftene kommunene har til enslige, mindreårige asylsøkere til en ordning med fast tilskudd pr. barn som bosettes i kommunen. Begrunnelsen er at en ordning med fast tilskudd vil være mer effektiv å administrere enn dagens ordning.

Investeringstilskudd og Omsorg 2020

I statsbudsjettet følges Omsorg 2020 opp ved å legge til rette for tilsagn om tilskudd til renovering og bygging av 1800 heldøgns omsorgsplasser og 750 flere dagaktivitetsplasser til personer med demens. Bevilgningsforslaget innebærer en tilsagnsramme på 2 972 mill. kr. Det foreslås å heve den maksimale anleggskostnaden per enhet fra 3,06 mill. kr. til 3,144 mill. kr. for kommuner utenfor pressområder, og fra 3,5 mill. kr. til 3,596 mill. kr. for pressområdekommuner. I Kommuneproposisjonen i mai varslet regjeringen at den ville foreslå å endre investeringstilskuddet til heldøgns omsorgsplasser slik at det fra 2019 bare skulle gis støtte til prosjekter som økte det totale antallet plasser i en kommune. I statsbudsjettet utsetter regjeringen denne ordningen til å gjelde fra 2021. Det legges opp til en gradvis innføring av den nye ordningen i budsjettene for 2017, 2018, 2019 og 2020. I disse årene vil det fortsatt være mulig å benytte deler av tilskuddsordningen til utskiftning og renovering. I denne perioden foreslås det at hhv. 20 %, 40 %, 60 % og 80 % forbeholdes tilsagn om tilskudd til plasser som gir netto tilvekst.

Nytt folkehelseprogram

Regjeringen etablerer et folkehelseprogram med en flerårig finansiering i samsvar med det som ble varslet i Folkehelsemeldingen. Folkehelseprogrammet er en tiårig satsing fra 2017 til 2027 som skal bidra til å styrke kommunenes arbeid med å fremme innbyggernes helse og trivsel i lokalsamfunnet. Det skal rettes inn mot psykisk helse og rusforebyggende arbeid. Barn og unge er en prioritert målgruppe. I programmet skal kommunene selv utvikle forslag for å styrke barn og unges psykiske helse og livskvalitet. Programmet skal bidra til å fremme kommunebasert forskning.

KS skal sammen med Helsedirektoratet og Folkehelseinstituttet ha nasjonalt ansvar for gjennomføring og evaluering av folkehelseprogrammet.

Betalingsplikt psykisk helse og rus ytterligere utsatt

Ordningen med kommunal betalingsplikt for utskrivningsklare pasienter innen psykisk helsevern og tverrfaglig spesialisert behandling skal etter planen innføres fra 2018. De regionale helseforetakene skal, i samarbeid med Helsedirektoratet, etablere et grunnlag for registrering av utskrivningsklare pasienter innen psykisk helsevern og tverrfaglig spesialisert rusbehandling. En betalingsordning er vanskelig å gjennomføre, på grunn av kompleksiteten i å definere kriterier for utskrivning. En vanskelig håndterbar ordning kan dermed øke risikoen for svikt for denne sårbare gruppen.

Kommunal øyeblikkelig hjelp døgnplikt psykisk helse og rus innføres fra 2017

I Meld. St. 26 (2014–2015) ble det varslet at den kommunale plikten til øyeblikkelig hjelp døgnopphold også skulle omfatte brukere med psykisk helse- og rusproblematikk fra 2017. Dette sidestiller kommunenes ansvar for psykisk helse og rus med somatikk. Plikten til å tilby øyeblikkelig hjelp døgnopphold gjelder for de pasienter og brukere som kommunen har mulighet til å utrede, behandle eller yte omsorg til. Det foreslås å overføre 86,5 mill. kr. fra de regionale helseforetakene til kommunenes frie inntekter.

Psykologer i kommunene

Tilskuddsordningen ble lagt om til et flatt årlig tilskudd på 300 000 kr. pr psykologårverk som rekrutteres fra 2016. Over halvparten (240) av landets kommuner og bydeler hadde rekruttert

psykolog gjennom tilskuddsordningen ved utgangen av 2015. Det foreslås en økning på 20 mill. kr. i 2017, til samlet 165 mill. kr.

Ressurskrevende tjenester

I forslaget til statsbudsjett 2017 økes innslagspunktet for statlig toppfinansiering med 50.000 kr. ut over anslått lønnsvekst. Nytt innslagspunkt for ordningen blir dermed 1 157 000 kr.

Bostøtte og leieprisutviklingen

Regjeringen legger opp til at det blir en styrking av bostøtteordningen med 100 mill. kr., samtidig som de endrer beregningsprinsippene. Det kan være grunn til en større differensiering av bostøttetaket, slik at det dekker en større andel av gjennomsnittsleie i større byer.

Brukerstyrt personlig assistanse (BPA)

I 2015 ble det bevilget 300 mill. kr. til oppfølging av lovendringen over Kommunal- og moderniseringsdepartementets budsjett, og i 2016 ble bevilgningen økt med ytterligere 200 mill. kr. (helårseffekt).

Satsing på kvalitet og kompetanse i det kommunale barnevernet

Det settes av 19 mill. kr. til kvalitets- og kompetansesatsing som et ledd i arbeidet med kvalitets- og strukturreformen i barnevernet. Midlene skal brukes på tiltak for å øke kvaliteten i undersøkelses- og tiltaksarbeidet i barneverntjenestene, og til å bedre kommunenes operative og strategiske ledelse av de kommunale barneverntjenestene.

Midlene skal gå til opplæringstiltak, utviklingsarbeid for å få på plass et faglig rammeverk for arbeid med undersøkelser, beslutninger og oppfølging av tiltak i barnevernet. I samarbeid med IT-leverandører skal det lages et system som skal gi beslutningsstøtte. Videre skal det gis tilbud om veiledning til ledere i barneverntjenestene, særlig til dem med høy risiko for svikt i tjenesten. Det skal også gis tilbud om dialogmøte rettet mot den politiske og administrative ledelsen i kommunene for å legge til rette for lokalt utviklingsarbeid og en tydelig forankring av barnevernet i kommunene.

NAV og sosiale tjenester

Aktivitetsplikt for unge sosialhjelpsmottaker trer i kraft 1. januar 2017. Aktivitetsplikt vil gjelde mottakere under 30 år. Regjeringen foreslår i statsbudsjettet å bevilge 60 millioner til innføring av aktivitetsplikt for sosialhjelpsmottakere under 30 år.

Barnehage

Kompetansestrategien for barnehagene foreslås videreført med samme ramme i 2017. Regjeringen varsler innføring av bemanningsnorm. Denne er ikke kostnadsberegnet, men vil få liten konsekvens for kommunale barnehager i og med at disse barnehagenes bemanning stort sett er innenfor den varslede normen.

Kostnadsveksten (deflatoren) i kommunesektoren er anslått til 2,5 % i 2017. Deflatoren er en vektet verdi sammensatt av en lønnsvekst og en prisvekst. Kommunesektoren er som tidligere kompensert for anslått lønns- og prisvekst. Realveksten defineres da som vekst utover denne lønns- og priskompensasjonen.

Tallene som fremkommer i statsbudsjettet er bygget på gjennomsnittstall for kommunene. For Lillesand, som har en annen befolkningsvekst og demografiutvikling enn landet som helhet, vil tallet se noe annerledes ut enn hva som kan leses direkte ut av tabellene i statsbudsjettet. Dette har vi tatt hensyn til når vi har gjort våre beregninger. Se kapittel om skatt og rammetilskudd.

ORGANISERING OG BEMANNING

ORGANISERING

Ved 2. tertial 2016 har Lillesand kommune ca. 672 årsverk (889 personer), *inklusive* ansatte i fødselspermisjon, vikarer, engasjement, lærlinger og politikere (som får lønn).

Administrativt er kommunen inndelt i 3 sektorer med kommunalsjefer, som rapporterer til rådmannen. I tillegg ligger Rådmannens stab direkte under rådmannen.

Sektorene er inndelt i 21 enheter med enhetsledere som rapporterer til de respektive kommunalsjefene. Organisasjonen justeres og tilpasses fortløpende i tråd med hva som er mest hensiktsmessig for driften.

Oppdatert organisasjonskart finnes på kommunens hjemmeside.

Ved overgangen til 2017 er følgende interkommunale samarbeid etablert der Lillesand er deltaker:

- Kemneren i Grimstad og Lillesand. Jfr kommuneloven § 28–1b, Grimstad er vertskommune.
- Samarbeid tekniske tjenester for Lillesand og Birkenes. Dette gjelder oppmåling, geodata, eiendomsskatt, naturforvaltning, jord og skog. Jfr kommuneloven 28-1b, Birkenes er vertskommune.
- Barnevernstjenesten for Kristiansandregionen etableres 1.1.2016. Jfr kommuneloven 28-1b, Kristiansand blir vertskommune.
- Struktur1 etablert 1.5.2014, jfr. kommuneloven § 27.
- KR-IKT (Kristiansandsregionens IKT) jfr. kommuneloven § 27
- LIBIR (Lillesand og Birkenes renovasjonsselskap) jf lov interkommunale selskap
- KBR IKS (Kristiansandsregionens brann og redningstjeneste) jf lov interkommunale selskap
- Knutepunkt Sørlandet med tilhørende fagnettverk jfr. kommuneloven § 27

Formålet med etableringene er å bygge robuste fagmiljø som kan møte fremtidens utfordringer både i forhold til drift og utvikling.

STILLINGSHJEMLER

Alle stillinger er registrert i et hjemmelsregister. Stillingshjemler kan bare opprettes eller fjernes etter eget vedtak i formannskapet.

Rådmannen tilsetter i stillinger som handler om den løpende tjenesteyting. Dette gjelder også stillinger som er opprettet og finansiert gjennom egne politiske vedtak.

Følgende økning av stillingshjemler ligger i budsjett og økonomiplanen:

Tabell nr. 14: Oversikt over stillingshjemler pr 31.08.16 og forslag til opprettelse av nye stillingshjemler

Ansvar	2016 - tertial 2	Endring	Beskrivelse
Rådmannens stab	3	1	Utviklingssjef
Administrative fellesfunksjoner	10,5	1	Rådgiver personal/informasjon
Kommunalsjef for helse og kultur	7,7	1	Kommunepsykolog
Kultur	7,8		
Psykisk helse og rus	19		
Barnevern	0		
Enhet for tverrfaglig helse	20,5	2,5	Helsestasjon og skolehelsetjeneste
Omsorg Høvåg	37,8		
Pleie og omsorg Sentrum	78,5		
Habilitering	85,9	2,0	1 stilling Holtaveien 1 stilling Autismeomsorgen
NAV	11,7	2,0	1,5 engasjement flyktninger 0,5 Aktivitetsplikt
Skole felles	7,9		
Høvåg skole	27,7		
Borkedalen skole	37,3		
Brentemoen skole	20,3		
Tingsaker skole	32,9		
Lillesand ungdomsskole	41,1		
Voksenopplæringen	12,2		
Barnehage felles	8,5		
Framsyn barnehage	11,3		
Prestholt barnehage	11		
Borketun barnehage	13,6		
Blåbæraasen barnehage	16,1		
Teknisk sjef og kommune-torg	7	1	Stilling kommunal teknikk *Kommunetorget flyttes til Avd. for fellestjenester
Plan, bygg og oppmåling	9,6	1	Byggesaksbehandler
Miljø, drift og samferdsel	10,2		
EBE	32,5		
VA	9		
Havn	1,1		
Sum årsverk	591,7	11,5	

FRAVÆR/NÆRVÆR

Fraværet har vært noe økende de siste årene. I 2015 var fraværet på 8,4 %. Resultatet inneværende år kan bli tilsvarende.

Beregninger viser at vi går glipp av ca. 50 årsverk hvert år. Kommunens egenandel i sykefraværskostnaden estimeres til kr 7,5 mill. (arbeidsgiverperioden på 16 dager). I tillegg kommer ulemper med vikarer.

Lillesand kommune prioriterer nærværarbeid, uten at vi ser nedgang i sykefraværet. Vi kan ikke si det med sikkerhet, men vi antar at vår innsats bidrar til at vi ikke opplever en økning.

Erfaringer fra ulike prosjekter for økt nærvær viser at tiltak som følges tett bidrar positivt. Slipper man taket ser det ut til at fraværet igjen øker. Det er derfor viktig å holde fast ved og videreutvikle igangsatte tiltak som kan bidra til arbeidsfastholdelse, engasjement og tjenestelevering.

Det er ønskelig med ekstra innsats fremover og det er lagt inn et nytt årsverk til arbeidet i rådmannens stab.

TURNOVER OG OMSTILLING

Organisasjonen står foran store omstillinger i planperioden. For å lykkes i endringene, må det være kontinuerlig fokus på kapasitet, kvalitet, kompetanse, kommunikasjon og kultur for å etablere beste praksis. Kompetente, endringsvillige og tydelige ledere er avgjørende i dette arbeidet. Rådmannen vil søke å videreutvikle ledelse i dette perspektivet. En annen suksessfaktor er et godt samarbeid med organisasjonene.

BEFOLKNINGUTVIKLINGEN

Den vesentligste delen av kommunal virksomhet påvirkes av antall innbyggere og fordelingen på aldersgrupper. Det er derfor viktig å følge den demografiske utviklingen og framskrivningen av befolkningen de neste årene. Det statlige rammetilskuddet til kommunen beregnes bl. a. ut fra befolkning, befolkningsvekst og demografisk inndeling.

Befolkningsøkning gir oss økte kostnader og inntekter. Imidlertid slår inntektene først inn året etter at befolkningsveksten har skjedd. Dette skyldes at tildelingen i statsbudsjettet bygger på befolkningen i kommunen pr. 1. juli året før budsjettåret. Tilflytting og barnefødsler som skjer i perioden etter 1. juli får ikke utslag på rammetilskuddet før neste budsjettår.

Befolkningsveksten siste halvår vil ha noe effekt på de totale overføringene fra staten på grunn av inntektsutjevningen, men denne effekten er begrenset.

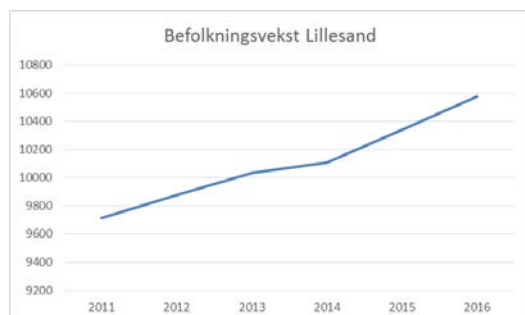
Er befolkningsveksten i kommunen større enn landsgjennomsnittet vil det gi en økning i inntektsutjevningen, mens en lavere vekst vil ha motsatt effekt. Motsatt treffer eksempelvis kostnadene til nye barnehageplasser oss med én gang behovet oppstår. Befolkningsveksten, som skissert under, er lagt til grunn for inntekter og utgifter i økonomiplanperioden.

Lillesand får i 2017 et veksttilskudd på 2,2 mill. kr. fra staten gjennom inntektssystemet. Fra 2017 er grensen for å motta veksttilskudd redusert fra 1,5 % til 1,4 % gjennomsnittlig befolkningsvekst over en 3 års periode. Dette innebærer at Lillesand får flere innbyggere over denne grensen som det beregnes tilskudd for. En forventet lavere befolkningsvekst vil gi mindre i veksttilskudd utover i økonomiplanperioden.

BEFOLKNINGSUTVIKLING

Som figur nr. 1 viser, er Lillesand kommune inne i en kraftig vekstperiode. Fra 01.01.2011 til 01.01.2016 har befolkningen vokst med 8,9 %, eller 864 personer.

Fig nr. 1: Befolkningsutvikling 1.1.2011 – 1.1.2016 (kilde: SSB)

I perioden 1. januar 2011 til 1. januar 2016 har Lillesand kommune i gjennomsnitt hatt en årlig vekst på 1,78 %. I 2014 og 2015 var veksten spesielt høy med 2,3 % for begge årene. For 2016 venter vi en lavere vekst på om lag 1,4 %. Vi ser at den lavere veksten skyldes lavere innenlandsk innflytting og økt innenlandsk utflytting fra Lillesand. Netto innflytting inkl. inn- og utvandring er 69 % lavere enn på samme tid i 2015.

Tabell nr. 15: Befolkning fordelt på aldersgrupper 01.01.2015 og 01.01.2016

	2015	2016	Endr. %
0 år	121	125	3,30 %
1-5 år	723	718	-0,70 %
6-12 år	933	985	5,60 %
13-15 år	418	401	-4,10 %
16-19 år	528	546	3,40 %
20-44 år	3 189	3 265	2,40 %
45-66 år	2 931	2 968	1,30 %
67-79 år	1 115	1 176	5,50 %
80-89 år	304	313	3,00 %
90 år eller eldre	78	80	2,60 %
Sum	10 340	10 577	2,30 %

Tabellen viser befolkningen pr 01.01.15 og 01.01.16 fordelt på aldersgrupper. Størst prosentvis vekst har det vært i aldersgruppen 6-12 år og 67 – 79 år med henholdsvis 5,6 % og 5,5 % vekst. Størst nedgang har aldersgruppen 13 – 15 år (ungdomsskolealder) med 4,1 % nedgang. SSBs befolkningsfremskrivning tilsier at frem mot år 2020 vil aldersgruppen 80 – 89 år øke relativt mest sammen med aldersgruppen 6 – 12 år og aldersgruppen 67 – 79 år.

BEFOLKNINGSFREMSKRIVINGER I PLANPERIODEN

Befolkningens aldersmessige sammensetning (demografi) er avgjørende for kommunens videre utvikling og planlegging. I tabell nr. 11 vises den forventede befolkningsutviklingen og alderssammensetningen i planperioden. Basis for dataene er SSBs fremskrivningsmodeller for befolkning med middels nasjonal vekst. Utfordringen ved befolkningsfremskrivningen i planperioden er at siste fastpunkt for fremskrivningen er 1.1.2015. Det gjør at modellen er for stor vekst sammenlignet med den reelle veksten i 2016. For å kompensere for dette har administrasjonen utarbeidet et estimat for veksten i årene 2017 – 2020.

Tabell nr. 16: Befolkningsfremskriving pr 1.1. fordelt på alder (kilde: SSB - manipulert)

	2016	2017	2018	2019	2020	2016-2020	% 2016 -2020
0 år	125	119	123	127	130	5	4 %
1-5 år	718	730	717	714	729	11	2 %
6-12 år	985	1044	1104	1149	1144	159	16 %
13-15 år	401	377	378	379	433	32	8 %
16-19 år	546	543	550	537	515	-31	-6 %
20-44 år	3265	3385	3451	3538	3599	334	10 %
45-66 år	2968	3037	3074	3120	3157	189	6 %
67-79 år	1176	1219	1265	1291	1318	142	12 %
80-89 år	313	315	324	349	369	56	18 %
90 år eller eldre	80	79	82	78	83	3	4 %
SSB	10577	10848	11068	11282	11477	900	9 %
SSB Vekst		2,6 %	2,0 %	1,9 %	1,7 %		
Eget estimat	10577	10725	10865	11006	11149	572	5 %
Eget estimat vekst		1,4 %	1,3 %	1,3 %	1,3 %		

Tabell 11 viser at SSBs vekstprognose basert på middelalternativ (MMMM) gir en samlet befolkningsvekst på 9 % fra 01.01.2016 til 01.01.2020. I administrasjonens estimat er den samlede veksten på 5 %. Det er ikke mulig for administrasjonen å lage et godt estimat brutt ned på aldersgrupper. Den videre drøftingen av endringer i befolknings sammensetningen baserer seg derfor på SSBs prognoser.

Tabell nr. 11 viser at vi vil få størst vekst i aldersgruppene 80-89 år, 6-12 år og 67-79 år. Aldersgruppen 16-19 år vil få en reell nedgang, mens det vil bli lav vekst i aldersgruppene 1-5 år, 0 år og 90 år +.

Den høye veksten vi har opplevd de senere år i barnehagealdersgruppen 1-5 år flater ut i denne planperioden. Utfelingen av veksten i denne gruppen demper presset på barnehagesektoren, men analyser viser at aldersgruppen vil øke, til dels kraftig i deler av kommunen, fra 2021 mot 2024 før det blir en nedgang mot 2027. Det er derfor ikke behov for utvidelse av kapasiteten i denne planperioden. Det er satt i gang et arbeid med å utarbeide en ny barnehagestruktur hvor blant annet de demografiske endringene blir analysert.

Prognosene viser også at årskullene som tidligere la et stort press på barnehagesektoren nå beveger seg over i skolealder. Veksten innen aldersgruppen 6–12 år er markant i de tre første årene i planperioden før flytter over i aldersgruppen 13-15 år i 2020. Da øker aldersgruppen 13 -15 år med hele 14 % ifølge SSB. Som en følge av den kraftige veksten innen disse aldersgruppene er satt av investeringsmidler til utvidelse av kapasiteten i skolene i henhold til vedtatt skolestruktur. Dette gjelder Borkedalen skole og Lillesand ungdomsskole.

Vi ser at aldersgruppene 67-79 år og 80-89 år vokser kraftig i økonomiplanperioden. Det vil gi utfordringer innen helse og omsorg. Det legges opp til bygging av 24 heldøgns omsorgsplasser på Dovre med ferdigstillelse i 2018.

Det er positivt at veksten i den arbeidsdyktige delen av befolkningen i aldersgruppen 20 – 66 år holder seg relativt høy i planperioden

Veksten i de ulike aldersgruppene i planperioden vises i tabellen på neste side.

Tabell nr. 16: Fremskrevet, prosentvis vekst i forhold til 2016-tall for ulike aldersgrupper, 2017-2020 (kilde: SSB)

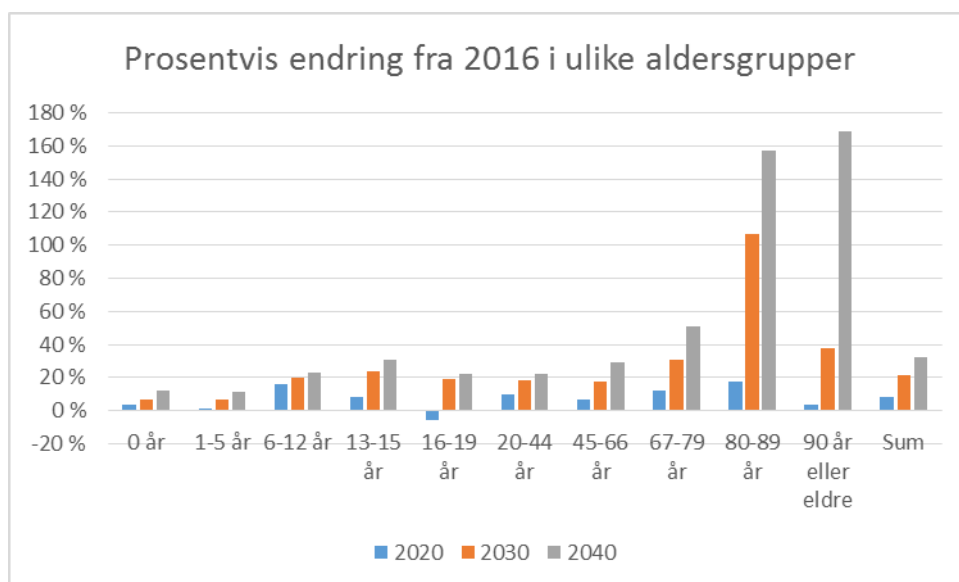
	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	% 2016 -2020
0 år	-5 %	3 %	3 %	2 %	4 %
1-5 år	2 %	-2 %	0 %	2 %	2 %
6-12 år	6 %	6 %	4 %	0 %	16 %
13-15 år	-6 %	0 %	0 %	14 %	8 %
16-19 år	-1 %	1 %	-2 %	-4 %	-6 %
20-44 år	4 %	2 %	3 %	2 %	10 %
45-66 år	2 %	1 %	1 %	1 %	6 %
67-79 år	4 %	4 %	2 %	2 %	12 %
80-89 år	1 %	3 %	8 %	6 %	18 %
90 år eller eldre	-1 %	4 %	-5 %	6 %	4 %

ET BLIKK UTOVER PLANPERIODEN

Figur nr. 3 viser SSBs prognose på ulike aldersgrupper i perioden frem til 2040. Vi ser at det er stor forskjell i veksten i de ulike aldersgruppene. Aldersgruppen 90 år + øker aller mest med 169 % i 2040 sammenlignet med 2016. Også aldersgruppen 80-89 år vokser kraftig med 157 % frem mot 2040. Dette er imidlertid aldersgrupper med få personer slik at den nominelle veksten ikke er så dramatisk.

Prognosen viser videre at de yngre aldersgruppene vil øke mindre enn samlet vekst frem mot 2040. Veksten i aldersgruppen 6-12 år har en stor økning frem mot 2020, mens den vokser lite fra 2020 til 2040.

Fig. nr. 2: Fremskrevet, prosentvis vekst i forhold til 2014-tall for ulike aldersgrupper, 2014-2026 (Kilde: SSB)

KONSEKVENSER FOR TJENESTETILBUDET

Det er selvfølgelig vanskelig å spå om hvordan Lillesand kommune ser ut om 25 år i 2040. Vi opplever at omverdenen er i rask endring. Endringene i oljesektoren, flyktningkrisen og klimautfordringene er eksempler på dette.

Vi vet at den eldre befolkning blir større og at levealderen går opp. Bare innen pleie og omsorg er det behov for 85 % flere årsverk gitt dagens bemanningsnorm. I tillegg vet vi at størstedelen av veksten i utgifter innen pleie og omsorg de siste årene er til personer under 67 år. Videre vet vi at levealderen øker med ca. 1 år pr tiår. Dvs. frem mot 2040 har levealderen økt med 2,5 år. Når vi så vet at med økt levealder, så øker hyppigheten av flere sykdommer som f. eks. demens, vil dette gi ytterligere press på pleie og omsorgssektoren. En stor del av veksten i spesialisthelsetjenesten må tas av kommunene i fremtiden. Dette kan innebære at kravene til kompetanse innen pleie- og omsorgssektoren øker ytterligere.

Økt levealder gir også utfordringer i form av økte pensjonskostnader. De neste generasjonene må finne seg i å jobbe lenger.

Vi vil også få nye generasjoner med eldre som vil stille andre krav til kvalitet og individtilpassede tjenester.

Frem til nå har staten i mer eller helst mindre grad kompensert for økte demografikostnader til kommunene. Med økte pensjonskostnader, lavere oljeinntekter, lavere skatteinntekter er det ikke sikkert at staten har råd til å finansiere de økte kostnadene automatisk.

Det vil kreve stor grad av innovasjon og teknologiutvikling. Det er helt nødvendig at vi klarer å få eldre til å bo hjemme lengre gjennom hverdagsrehabilitering og tilrettelegging.

Mer kompliserte oppgaver til kommunene gir et større behov for kompetanse, innovasjon og teknologiutvikling. Endringene må skje raskt. Det vil bli økte krav til tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid på en helt annen måte enn i dag. Staten setter krav til formell kompetanse på flere områder.

Vi vil være nødt til å dreie fokus fra behandling til forebygging på mange områder. Vi er også nødt til å samarbeide med pårørende og frivillig sektor.

Vi vet også at digitale tjenester og kommunikasjon har endret grensesnittet mellom kommunen og innbyggere. Det er ikke mange som i dag oppsøker rådhuset for å få utført tjenester. Dette blir gjort digitalt. En kan sammenligne utviklingen med det som skjedde med bankene for 10-15 år siden.

Vi ser at kampen om arbeidskraften i fremtiden blir hard. En større andel av befolkningen må jobbe innen kommunal sektor. Vi vet i dag at kommunene har vansker med å rekruttere innen spesielle yrkesgrupper. Vi vet at etterspørselen etter f. eks. sykepleiere vil være større enn tilbudet fra utdanningssystemet og at gapet bare vil øke.

En stor del av befolkningsveksten siden EUs utvidelse i 2004 har vært arbeidsinnvandring til Norge. Det er usikkert hvordan denne utviklingen vil være med en svekket økonomi i Norge fremover.

Vi er nødt til å være attraktive arbeidsgivere, ha konkurransedyktige vilkår, ha et godt omdømme både som arbeidsgivere og som region for å tiltrekke oss kompetent arbeidskraft i fremtiden. Det vil komme konkurranse fra private aktører som tilbyr de samme tjenestene.

Vi er heldige i vår region at vi har en positiv arbeidserstatningsrate, dvs at andelen yngre på vei inn i arbeidslivet er større enn andelen eldre på vei ut. Dette er unikt for Sørvest-landet også i europeisk sammenheng. Det gir oss muligheter til å beholde arbeidskraft i regionen, men også utfordringer i forhold til å skaffe arbeidsplasser. Selv om mange kan jobbe i det offentlige trenger vi arbeidsplasser i privat sektor, spesielt kompetansesarbeidsplasser.

Kommunene vil være nødt til å utnytte arbeidskraftreserver på en helt annen måte. Da tenker vi på grupper som faller utenfor arbeidsmarkedet som uføre, innvandrere, sosialhjelps-mottakere, deltidsarbeidende, hjemmeværende, pensjonister m.m. Det hevdes at kommunene i større grad vil få ansvar for arbeidslinjen i samfunnet.

Sørlandet og vår region har som alle vet levekårsutfordringer. Vi har større andel uføre, unge arbeidsledige, psykiske symptomer og lidelser, dødelighet av lungekreft og Kols, muskel- og skjelettsykdommer.

En av forklaringene kan være et svakt og ensidig næringsliv med få arbeidsplasser i deler av regionen. Videre ligger vi dårlig an når det gjelder likestilling, spesielt yrkesdeltakelse blant kvinner. Det er en utfordring at dårlige levekår skaper et dårlig omdømme for vår region.

Sørlandet skiller seg ut fra andre storbyregioner med lavt utdanningsnivå og få kompetansesarbeidsplasser. Vi kommer spesielt dårlig ut i andel med høyere universitets-utdanning. Dette er en hindring for videre utvikling og omstilling av næringslivet.

Et annet interessant forhold er at foreldrenes utdanningsnivå har sammenheng med barnas muligheter for å lykkes i utdanningssystemet. Det er sammenheng med frafall, spesial-undervisning osv. Det er stor forskjell på levealder når man ser på utdanningsbakgrunn. Derfor er satsing på utdanning viktig. Både for å gjøre noe med levekårene i regionen og for å omstille næringslivet.

Vi opplever at klimaendringene skjer nå. Ikke i form av merkbar havstigning og temperatur-økning, men i form av hyppigere ekstremvær. Kommunene må derfor i større grad planlegge, utbygge infrastruktur og ha beredskap for klimaendringer og ekstremvær. Det ligger store investeringer foran oss innen vann, avløp og renovasjonssektoren.

Videre vet vi at 97 % veksten i Norge fra 2000 – 2010 kom i storbyregionene. Halvparten av Norges befolkning bor i storbyene og det er en klar tendens til fortsatt sentralisering. Det er derfor et stort behov for å ha en koordinert areal- og transportplan i de funksjonelle byregionene. Det vil være fokus på kollektivtransport og byutvikling. Økning i transport-behovet må løses med bruk av kollektivtrafikk, sykkel og gange slik vi kjenner fra bymiljøavtalene.

Hele verden snakker om det grønne skiftet som er i ferd med å skje. Vår region må ikke gjøre samme feilen som med overgangen fra seil til dampskip. Vi er nødt til å omstille vårt næringsliv fra olje og gass til grønn teknologi. Her må også kommunene bidra.

Konsekvenser for økonomiplanperioden

Skatteinntekter

Anslagene for skatteinntekter hentes fra beregningsmodellen til KS. Det legges opp til en økning fra 2016 til 2017 i tråd med føringene i statsbudsjettet. I tillegg er det tatt hensyn til at befolkningsveksten i Lillesand ligger over landsgjennomsnittet. Fra 2018 – 2020 er skatteinntektene kun økt med befolkningsvekst over landsgjennomsnittet.

Eiendomsskatt

Det er lagt inn en økning i eiendomsskatten fra 2017 med 2,0 til 2,5 promille. Ny taksering med virkning fra 2019 gir et takstgrunnlag som er 25 % større. I økonomiplanen er det satt av 3 mill. kr. til retaksering i 2018. Fra 2019 er det lagt inn en økning som følge av ny taksering. Vi har lagt til grunn at markedsverdien på eiendommer vil øke med ca. 25 % fra 2009 til 2019.

Rammetilskudd

Anslagene for rammetilskuddet hentes fra beregningsmodellen til KS. Det er også tatt hensyn til endringer i veksttilskuddet i resten av økonomiplanperioden.

Renter og avdrag

Renter og avdrag beregnes ut fra gjeldsporteføljen og investeringsbudsjettet i økonomiplanperioden. Det er lagt inn en forventet renteøkning fra 2017 og videre. Avdragene er beregnet ut fra låneopptak i økonomiplanperioden.

Eierutbytte

Inntekter fra eierutbytte er iht prognoser fra Agder Energi. Kommunen vil utarbeide en ny eierstrategi i 2017. Her vil en se på mulig utbytte/eieruttak fra LIBIR, LINA og andre selskaper kommunen har eierinteresser i.

Salg av eiendom

Ikke budsjettetert og må eventuelle inntekter skal gå til ekstraordinære avdrag.

Avsetninger til fond

Avsetninger fra SIO-prosjektet til bundne fond i 2017 og 2018.

Drift

Det er tatt hensyn til befolkningsutvikling innen barnehage og skole.

Fra 2018 er helårsvirkning av nye stillinger i 2017 lagt inn samt helårsvirkning av statlige satsningsområder.

Husleieinntekter fra nye omsorgsboliger er lagt inn fra 2019. Forvaltnings- og driftskostnader er lagt inn.

Driftsutgifter til å dekke renter og avdrag for rundkjøring ved Dovre finansiert av Aust-Agder fylkeskommune er lagt inn fra 2018. Kostnadene skal i stor grad dekkes av utbyggerne, men kommer som inntekt på et senere tidspunkt. Det er satt av midler til dekning av kostnader ved gjennomføring av stortingsvalg i 2017 og kommunevalg i 2019.

SIO-prosjektet varer til 30. april 2019. De øremerkede midlene til SIO-prosjektet er trukket ut fra rammeområdet Helse og kultur samtidig som rammetilskuddet er økt. Dette får helårsvirkning i 2020. I tillegg er det tatt hensyn til endringer knyttet til ressurskrevende brukere som dekkes av SIO-prosjektet.

DRIFT AV TJENESTENE – RAMMEOMRÅDENE

RAMMEOMRÅDE 0 OG 1 FORDELINGSUTGIFTER

Fordelingsutgifter består av budsjettposter som pensjonsføringer inkludert premieavvik og amortisering, administrasjonsandelen for personalforsikring, OU-midler og kontingenter (Knutepunkt Sørlandet og KS). Her føres også motposten til avskrivninger, hvor tilsvarende utgift føres på øvrige rammeområder. Motpost for kalkulatorisk rente VA føres også her, mens tilsvarende utgift føres under VA.

Tabell nr. 17: Rammeområde fordelingsutgifter

Rammeområde 0	Budsjett 2017	ØP 2018	ØP 2019	ØP 2020	Regnskap 2015	Budsjett 2016
02 Pensj.innsk.til fordeling	160				-9 757 460	0
03 Forsikring til fordeling	8 005 231				1 596 916	10 612 088
10 Premieavvik	-13 259 254				9 491 392	-9 800 318
11 Skatt, ramme, flyktn.tilsk.	-208 560 000		130 877 333	61 016 000	632 975	0
12 Motpost avskrivninger	48 415 005				-51 093 590	-45 454 005
13 Renter, utbytte, avdrag	53 996				-6 724 707	54 000
ALLE	-165 344 862	-165 344 862	-34 467 529	26 548 471	-55 854 475	-44 588 235
Utgifter	-5 191 102				47 871 283	876 712
Inntekter	-256 294 770		130 877 333	61 016 000	-103 725 758	-45 464 947
ALLE	-261 485 872	-261 485 872	-130 608 539	-69 592 539	-55 854 475	-44 588 235

Pensjonspremien fra KLP og SPK belastes enhetene ved hver lønnsutbetaling. Fremtidig premie er vanskelig å estimere, og KLP gir prognoser kun ett år frem i tid. Rådmannen har på bakgrunn av dette valgt å fremskrive prognosene for 2017 også for årene 2018-2020.

RAMMEOMRÅDE 2 FOLKEVALGTE

Rammeområdet omfatter folkevalgte organer som bystyret, formannskapet, oppvekstutvalget, helse-, kultur- og velferdsutvalget, planutvalget, kontrollutvalget og andre, samt revisjon og valg. Formannskapet har kr 100 000 i frie midler til disposisjon, hvor bruk vedtas etter søknad. Alle typer godtgjørelser til politikere belastes ansvar "Bystyre". Det er lagt inn midler til gjennomføring av stortingsvalg i 2017 og kommunevalg i 2019.

Tabell nr. 18: Rammeområde folkevalgte

Rammeområde 2	Budsjett 2017	ØP 2018	ØP 2019	ØP 2020	Regnskap 2015	Budsjett 2016
20 Bystyre	3 156 099				2 507 202	3 244 928
21 Utvalg	382 988				341 235	385 000
22 Revisjon og valg	1 607 500	-500 000	500 000	-500 000	1 209 640	1 036 000
ALLE	5 146 587	4 646 587	5 146 587	4 646 587	4 058 077	4 665 928
Utgifter	5 202 203	-500 000	500 000	-500 000	4 153 308	4 707 381
Inntekter	-55 616				-95 231	-41 453
ALLE	5 146 587	4 646 587	5 146 587	4 646 587	4 058 077	4 665 928

Lønn til ordfører, varaordfører, utvalgs- og gruppeledere har blitt justert årlig på bakgrunn av endring i stortingsrepresentantenes lønn. Øvrig møtgodtgjørelse utbetales i henhold til reglement vedtatt av bystyret. Budsjett til kontrollutvalg og revisjon samsvarer med kontrollutvalgets eget budsjettinnspill, som for øvrig følger budsjettet som vedlegg.

RAMMEOMRÅDE 3 RÅDMANNENS STAB

Tabell nr. 19: Rammeområde rådmannens stab

Rammeområde 3	Budsjett 2017	ØP 2018	ØP 2019	ØP 2020	Regnskap 2015	Budsjett 2016
30 Rådmann	3 906 027	200 000			3 463 457	3 132 308
31 Økonomi	8 491 835				8 547 133	8 245 171
38 Administrative funksjoner	26 153 288	250 000			18 215 698	23 032 643
ALLE	38 551 150	39 001 150	39 001 150	39 001 150	30 226 288	34 410 122
Utgifter	43 651 469	450 000			38 270 493	39 124 406
Inntekter	-5 100 319				-8 044 205	-4 714 284
ALLE	38 551 150	39 001 150	39 001 150	39 001 150	30 226 288	34 410 122

Rådmannen

På dette ansvaret ligger rådmann, formannskapssekretær og jurist. Sistnevnte yter tjenester for hele organisasjonen, mens hele utgiften føres under ansvar Rådmann. Rådmannen er den øverste administrative leder i kommunen. I krisesituasjoner er assisterende rådmann leder av kommunens kriseledelse. Formannskapssekretæren er kontaktperson for politikerne, og fungerer som utvalgssekretær for bystyret og formannskapet.

Økonomi (tidligere Avdeling for økonomi)

I Økonomi ligger økonomisjef og økonomirådgiver. Avdelingen utarbeider budsjett og økonomiplan, årsberetning og tertialrapporter. I tillegg bistår avdelingen kommunens enheter i økonomispørsmål, og er også involvert i diverse prosjekter. Avdelingen har også kontrollert-funksjon ovenfor resten av organisasjonen, samt en rådgivende rolle innen innkjøp.

Inn under Økonomi ligger to interkommunale samarbeid. Struktur1 (jf. kommuneloven § 27, samarbeid med Birkenes kommune om regnskap og lønn) og Kemneren i Grimstad og Lillesand (jf. Kommuneloven § 28 – 1 b) der Grimstad er vertskommune.

Samarbeidene er bundet til avtaler som medfører at rådmannen ikke kan justere ned disse budsjettene.

Administrative fellesfunksjoner (tidligere Rådmannens stab)

I Administrative fellesfunksjoner ligger avdelingene for personal og arkiv, samt rådgivere for informasjon, kvalitet og IT. Hovedtillitsvalgte og hovedverneombud med frikjøp får også sin lønn her. Rådmannen har bedt organisasjonssjef (tidl. stabssjef) om å ivareta øvrig stabspersonell i utviklingssamlinger og ukentlige informasjonsmøter.

I budsjettet til staben ligger det flere budsjettarter som er felles for organisasjonen. Det innebærer velferdstiltak, IT-lisenser, erkjentlighetsgaver, stillingsutlysninger, bedriftshelsetjenester og lignende. De budsjetterte utgiftene bæres i sin helhet av rådmannens stab, og fordeles ikke ut på enhetene.

Inn under avdelingen ligger KR-IKT, interkommunalt § 27-samarbeid (jf. kommuneloven § 27). Driftsmidler til KR-IKT (samarbeid med Iveland, Songdalen, Birkenes og Kristiansand kommuner) er "låst" i henhold til inngåtte avtaler og prismodell. Kostnaden for samarbeidet er mer enn fordoblet fra 2015 til 2017. Samtidig har kostnaden for Microsoft-lisenser blitt tredoblet i samme periode, fordi IT-samarbeidet krever dyrere lisenser, og på grunn av økt antall brukere/datamaskiner i kommunen.

Administrative fellesfunksjoner bidrar til at kommunen oppfyller sin overordnede målsetting (jf. kommuneplanen) og jobber på tvers av egne og andres ulike fagområder ved å gi service, rådgiving og utviklingsstøtte til primærtjenestene i samsvar med primærtjenestenes behov. Administrative fellesfunksjoner har et tydelig HR-perspektiv, dvs. ser menneskers kompetanse, holdninger, energi, pliktfølelse og engasjement som viktige ressurser som kan utvikle organisasjonen.

En helsefremmende organisasjon utvikles gjennom systematisk lederopplæring og nært samarbeid med organisasjonene. Det tilrettelegges for tett oppfølging av ansatte for å sikre økt nærvær, og videreutvikle rutiner og arenaer for ivaretagelse og oppfølging av ansatte. Det er et stort og bredt fagområde, og ønske om intern bistand er økende. Som følge av at det ikke blir et interkommunalt kommunesamarbeid innen fagområdene, vil det være nødvendig å øke bemanningen tilsvarende 0,5 årsverk. Stillingen ses i sammenheng med økte ressurser til styrking av informasjonsarbeidet.

Oppfølging og videreutvikling av kommunens kvalitetssystem (EQS), herunder avvikshåndtering, er avgjørende for sikre kvalitet på tjenesteyting, støtteprosesser og det sektorovergrepene (eks. beredskap, økonomi og informasjonssikkerhet). Rådmannen skal sørge for at administrasjonen drives i samsvar med lover, forskrifter og overordnede instruksjoner, og at den er gjenstand for betryggende kontroll [kommuneloven §23 nr. 2].

Kommunens hjemmeside og ansattportal er avgjørende for å sikre vesentlig informasjon til henholdsvis innbyggere og ansatte. Alle styrende dokumenter (herunder planer, retningslinjer, rutiner etc.) finner tjenestene/ ansatte i EQS, via intranettet.

Hjemmesiden vår er en døgnåpen informasjonskanal som har over ca. 3200 besøk hver uke. Det er lagt inn en investeringsramme i budsjettet som er nødvendig for å oppgradere hjemmesideløsningen; dette er avgjørende for å oppfylle nye offentlige krav knyttet til brukervennlighet og service. Den løsningen vi har i dag er ble publisert i juni 2010. I tråd med kommunens kommunikasjonsstrategi etablerer Lillesand kommune en hovedside på Facebook november 2016.

Vinteren 2016-17 etableres et overordnet internt IT-forum som skal ha spesielt fokus på IT-utvikling og utarbeide IT-/digitaliseringsstrategi. Det arbeides målrettet for å nå målene i *Strategisk plan for bredbåndsutbygging* om høyhastighetsbredbånd til alle innbyggere. IT-lisenser og telefoniløsninger ivaretas samtidig som det gis bistand ved utviklingsprosjekter, informasjonssikkerhet, innkjøp og implementering av nye IT-systemer.

Kommunens IT-strategi utvikles og ivaretas i nært samarbeid med enhetene og KR-IKT. IT-lisenser og telefoniløsninger ivaretas samtidig som det gis bistand ved utviklingsprosjekter, informasjonssikkerhet, innkjøp og implementering av nye IT-systemer.

Ved overgangen til 2017 flyttes Avdeling for kommunetorget fra teknisk sektor til Administrative fellesfunksjoner. Samtidig vil det igangsettes en ytterligere satsning innen informasjon, kommunikasjon og digitalisering for et mer helhetlig og tverrfaglig blikk i tilnærming til innbyggerne. I budsjettet ligger 0,5% stilling for å styrke informasjonsarbeidet.

Avdeling for arkiv har ansvar for å sikre riktig håndtering av alle henvendelser (papirpost, epost og SMS) til kommunen, som er å anse som offisielle henvendelser. Dette gjelder dokument som er en del av en saksbehandling og/ eller som skal dokumenteres for ettertiden. Arkivtjenesten skal sikre offentlighetsvurdering i henhold til lov og forskrift, herunder kontroll av publisering av dokumenter på kommunens elektroniske postliste.

Avdeling for arkiv har også ansvar for kommunens gamle arkiver og innsynsforespørsler i disse. Ansvar for det elektroniske sak- og arkivsystemet ligger også her, innbefattet opplæring av brukere og å sikre oppgraderinger.

RAMMEOMRÅDE 4 HELSE OG KULTUR

Sektor for helse og kultur består av enhetene kultur og bibliotek, psykisk helse og rus, tverrfaglig helse, omsorg sentrum, omsorg Høvåg, habilitering, NAV - sosial og flyktning. Barnevernet er fra 01.01.16 overført til Kristiansand, med Kristiansand kommune som vertskommune. Tjenestekontoret organiserer kreftkoordinator, frivilligkoordinator og demenskoordinator. Folkehelserådgiver, kommunelege og SLT koordinator er funksjoner som administrativt sorterer direkte under kommunalsjefen, selv om disse i stor grad yter tjenester for hele organisasjonen. Kirken får sine tilskudd overført fra sektoren.

Hovedutfordringer

Hovedutfordringen er relatert til demografiutvikling, og i årene fra 2020 til 2025 blir denne økningen betydelig. Fra om lag 2030 starter i tillegg en markant økning av eldre som er over 90 år. Det innebærer en sterk økning i aldersrelaterte sykdommer som demens, kols, diabetes, hjertesvikt, hjerneslag og kreft.

Det er fortsatt press på kommunene hva gjelder oppgave- og ansvarsfordelingen mellom stat, helseforetak og kommune. Demografi, sykdomsforekomst, medisinsk utvikling og politiske beslutninger påvirker oppgavene innen omsorg, og primærhelsetjenester.

Fra 01.01.17 omfatter den kommunale plikten til øyeblikkelig hjelp døgnopphold også brukere med psykisk helse- og rusproblematikk.

Psykisk uhelse er ifølge kommunens folkehelseprofil, et fenomen som i større grad berører ungdomsgruppene. Tidlig innsats, helsefremmende og forebyggende tiltak må prioriteres for å redusere konsekvensen av psykiske lidelser og plager, redusere risikoen for selvskading og selvmord, hindre utviklingen av rusproblematikk og sosiale vansker i ungdomsgruppen. Psykiske vansker er den vanligste årsaken til at unge faller utenfor skole og arbeid.

Organisasjonen må derfor prioritere å utvikle metoder og tiltak både når det gjelder forebygging, behandling, rehabilitering og habilitering på disse fagfeltene. Det kreves tverrfaglig tilnærming for å videreutvikle et bærekraftig, forebyggende arbeid som er i stand til å oppdage problemutvikling hos barn og ungdom så tidlig som mulig, og sette inn riktig hjelp så raskt som mulig.

Økningen av unge voksne med funksjonssvikt og kroniske lidelser er også krevende. Kompleksiteten i sykdomsbildet og behov for medisinskfaglig oppfølging er større enn tidligere også når det gjelder personer med utviklingshemming.

Kommunen har lang erfaring med bosetting av flyktninger. De siste årene har det vært økt fokus på bosetting av enslige mindreårige gjennom etablering bofellesskap, som igjen krever økt fokus på tiltak som bidrar til "hverdagsintegrasjon" i lokalsamfunnet.

Lillesand opplever en betydelig befolkningsvekst og dette øker presset i forhold til å legge til rette for et levende by- og lokalsamfunn, hvor kulturelle aktiviteter tilrettelegges og får en større plass. Dette signaliserer et klart behov for å rullere kulturplanen, og bruke mer ressurser på tilrettelegging, dialog og rådgivning overfor frivillige og profesjonelle kulturaktører i kommunen.

Det er behov for et spesielt fokus i forhold til ungdom og fritid.

Frivillig arbeid vil være viktig ressurs i framtiden og det er behov for å legge ytterligere til rette for dette og se det i sammenheng med offentlige tjenestetilbud.

Sektoren har svært mange dyktige ledere som samarbeider og samhandler på tvers i organisasjonen og som evner å se helhet og sammenheng i tjenestetilbudene. Tidlig innsats og forebygging er sentrale begreper, og bidrar til at vi i størst mulig grad unngår at de vi yter tjenester til skal utvikle behov for dyre og kostnadskrevenne tiltak.

Det har vært utredet hvordan Lillesand kommune kan styrke den tverrfaglige innsatsen overfor barn og unge, og bystyret har vedtatt at det skal utarbeides ... *"en felles, tverrsektoriell strategi for fremdrift hvor en operasjonaliserer anbefalingene og foreslår konkrete tiltak som igangsettes innenfor følgende fire områder: faglig retning, møteplasser, standarder/felles struktur og informasjon"*.

Sektoren vil bidra med nødvendige ressurser slik at dette arbeidet kan prioriteres.

For å ivareta økte behov for tjenester bla som konsekvens av demografisk utvikling, er det behov for å styrke helsetilbudet til barn og unge gjennom helsestasjon- og skolehelse-tjenesten. Nasjonale føringer tilsier en økning på 2,5 årsverk, men det er kun funnet rom for å foreslå 1,5 årsverk til dette formålet. Videre er det foreslått å øke stillingsressurser knyttet til økt mottak av flykninger, arbeidsleder for å aktivisere ungdom som alternativ til sosialhjelp, samt økt kommunelegeressurs. Det søkes om statlige midler til å få opprettet kommunepsykolog med fokus på forebygging og tidlig innsats, noe som forutsetter kommunal egenandel.

Forsøksordning med statlig finansiering av omsorgstjenester SIO

Kommunen ble etter søknad og med virkning fra 01.05.16, valgt ut til å delta i et 3-årig forprosjekt. Dette er en forsøksordning for å prøve ut bruk av statlige kriterier for tildeling av omsorgstjenester og statlig finansiering av omsorgstjenester. Kommunen må oppfylle spesielle kriterier i de 3 årene (avsluttes 01.05.19) prosjektet varer. Kommunen må tilpasse tjenesten til spesielle retningslinjer og kriterier som Helsedirektoratet har satt. Så langt vurderes deltakelsen som svært positiv, og prosjektet bidrar etter administrasjonen syn, til å styrke både utforming og kvalitet på omsorgs- og helsetjenesten i kommunen. Ordningen finansieres gjennom uttrekk fra KOSTRA funksjoner innen omsorg, tjenestene blir prissatt og så får kommunen tilbakebetalt knyttet til de vedtak som gjøres. Enkelte tjenester holdes utenfor og tilbakebetales etter såkalt "rundsumprinsipp". Kommunen får i tillegg årlig overført et inntekstpåslag, som utgjør 4 % av det uttrekket som er gjort. Dette er midler som kan benyttes til tiltak som fremmer forebygging og utvikling av kvalitativt gode tjenester innen omsorg (bruk av inntekstpåslaget er fremmet som egen politisk sak)

Hovedprioriteringer i økonomiplanperioden

- Gjennomføre SIO-prosjektet og de tiltak som er knyttet til dette
- Utarbeide nye planer (evt. rullere) i hht. kommunal planstrategi, inkl. nødvendig analyse- og utredningsarbeid med sikte på å finne riktige virkemidler og tiltak på ulike områder. Gjennomføre eventuelle organisasjonsmessige tilpasninger ved behov.
- Videreføre påbegynt arbeid med helsefremming og forebygging (folkehelse)
- Bidra i arbeidet med å utvikle Dovreområdet, til et godt sted å bo – inklusiv fokus på å etablere tjenester som er i tråd med "omsorgstrappa"
- "En levende by" med økt fokus på kulturtilbud og kulturarenaer
- Legge til rette for økt frivillig innsats
- Videreføre og videreutvikle samarbeidet i KnpS, samt kommunesamarbeid og samarbeid med helseforetak innen ulike områder for tjenesteyting
- Bidra inn i arbeidet med å etablere helhetlig tjenestetilbud for barn og unge

- Legge til rette for å støtte opp om enhetenes arbeid med å utvikle tjenestene
- Rullere beredskapsplaner og styrke kvaliteten på beredskapsarbeidet.
- Velferdsteknologi – økt digitalisering av direkte tjenester til brukere og fagsystemer IT.
- Øyeblikkelig hjelp døgntilbud (ØHD) innføres for rus/psykiatri fra 2017, i tillegg gjelder også ordningen for utskrivningsklare pasienter for denne pasientgruppen fra 2017

Tabell nr. 20: Rammeområde helse og kultur

Rammeområde 4	Budsjett 2017	ØP 2018	ØP 2019	ØP 2020	Regnskap 2015	Budsjett 2016
40 Kommunalsjef for helse og kultur	21 696 684	340 000			12 841 577	14 730 864
41 Kultur og bibliotek	5 982 817				5 249 402	5 569 668
42 Psykisk helse og rus	19 818 586				11 661 314	13 114 678
43 Barnevern	15 986 992				16 239 379	15 237 124
44 Enhet for tverrfaglig helse	23 981 806	710 000			18 619 299	20 829 019
45 Pleie og omsorg Høvåg	34 882 767				34 115 970	32 300 435
46 Pleie og omsorg Sentrum	66 582 069		2 500 000		62 231 143	61 176 127
48 Rehabiliteringstjeneste	85 349 632		-16 666 000	-8 334 000	43 734 599	46 208 057
49 NAV (sosial-flyktning)	27 246 095	400 000			20 457 393	23 310 864
ALLE	301 527 448	302 977 448	288 811 448	280 477 448	225 150 077	232 476 836
Utgifter	338 487 328	1 450 000	2 500 000		314 872 837	298 752 995
Inntekter	-36 959 880		-16 666 000	-8 334 000	-89 722 760	-66 276 159
ALLE	301 527 448	302 977 448	288 811 448	280 477 448	225 150 077	232 476 836

Kommunalsjef Helse og kultur

Under kommunalsjefens ansvar ligger også rådgiverstilling for sektoren, folkehelserådgiver, SLT-koordinator, kommunelege og Tjenestekontoret (inkl. frivilligkoordinator/frivilligsentral, kreftkoordinator, boligkoordinator og demenskoordinator).

Den viktigste endringen er knyttet til økning av kommunelegestillingen, samt at det er avsatt kommunal egenandel for opprettelse av stilling for kommunepsykolog.

Enhet for kultur og bibliotek

Enhet for kultur og bibliotek består i dag av fire avdelinger; Avdeling for kultur og fritid, Lillesand folkebibliotek, Lillesand by- og sjøfartsmuseum og Avdeling for kino/kulturhus. Tjenesten er lokalisert på 4 ulike steder; eTeateret (kino og kulturhus), Rådhuset (kulturadm.), Strandgata 6 (biblioteket), og Nygårdsgata 1 (museet).

Kulturenheten jobber målrettet for å skape et variert, fremtidsrettet og spennende kulturtilbud for alle. Satsningsområdene er nedfelt i vedtatt kommunedelplan for kultur og legger vekt på gode kulturtilbud for barn og unge, det frivillige og profesjonelle kulturliv, drifte kulturarenaer og å ivareta kulturarven som ressurs.

Kulturkontoret har nå enhetsleder i full stilling samt en kulturkonsulent i 50 %. På eTeateret har daglig leder/kinosjef 60 % stilling og teknisk leder 40 %, foruten maskinister og billettører i små deltidsstillinger. Dette har vist seg å fungere tilfredsstillende. Alt i alt har enheten ca. 8 årsverk fordelt på 16 ansatte. Det er ikke spilt inn forslag om økte stillingsressurser for 2017, med unntak av midler til overtid og helgearbeid på museet.

Det er gjort politiske vedtak som innebærer at kino, museum og omfanget av kulturmidler, skal opprettholdes. Drift av bibliotek er lovpålagt. Inntektssiden i budsjettet hva gjelder utleie av eTeateret har vært for ambisiøs, og i budsjett 2017 er dette nedjustert. Ambisjonen om i større grad å kunne tilby eTeateret som kulturhus, vil være avhengig av tilførsel av friske midler. Dette fordi man da må redusere kinotilbudet.

Årsmeldingen for 2015 dokumenterer at både biblioteket og museet kan vise til aktivitetsøkning, og dette er en tendens som har holdt seg også i år. Det er derfor spilt inn noen forslag til påplussinger i budsjettet. Også for prosjektet Lillesands historie det behov for en større budsjetttramme, bl.a. på grunn av lønns- og prisvekst.

Forventningene til kommunen som tilrettelegger for kulturaktiviteter er økende, både blant politikere, lag og organisasjoner og publikum generelt. På lang sikt vil det være behov å styrke bemanningen innen kultur. Imidlertid er det behovet for aktivitetslokaler og -arenaer til ulike kulturformål som er mest prekært.

Enhet for psykisk helse og rus

Helsehuset:

Det jobber 6,5 årsverk på Helsehuset. Til sammen følger de opp ca. 220 pasienter. Pasientene har utfordringer i form av angst, depresjon, rus og generelt liten grad av mestring i livet. Personalet på Helsehuset jobber med individuelle samtaler, Koordinering/samarbeid med andre instanser og mestringskurs v/ Frisklivssentralen. Dagsen ligger også under Helsehuset. De ansatte er delt inn i ett rusteam og ett psykisk helseteam. Plasseringen på Helsehuset er optimal, med tanke på tilgjengelighet for pasienter og tilgang til andre samarbeidspartnere, NAV, barnevern, Enhet for tverrfaglig helse og de fleste fastlegene i byen.

Bo- og aktivitetsteamet:

Her jobber det nå 4 årsverk, på dagtid og på kveldstid. Teamet følger opp ca. 30 pasienter. Målgruppen er mennesker med alvorlige utfordringer ift. psykisk helse og/eller og som har store utfordringer med å mestre dagliglivets aktiviteter (ADL). Teamet jobber i hovedsak med ambulerende tjenester i form av helsehjelp og praktisk bistand i hjemmet. Teamet har også ansvaret for Middelskolen aktivitetssenter, for turer, rammeverkstedet, temakvelder og trening.

Lille Solkollen

Her jobber 4,5 årsverk med ressurskrevende brukere. Turnusen er inkludert hvilende nattevakt. De ansatte bistår også de tre andre beboerne på Lille Solkollen v/behov.

Januar 2017 vil Lille Solkollen og bo- og aktivitetsteamet slå seg sammen. Vi ønsker at det opprettes en ny avdeling med base på Lille Solkollen. Det blir ikke flere brukere på Lille Solkollen, men basen flyttes opp dit for å styrke arbeidsfellesskapet og for å kunne bistå brukerne tilknyttet boteamet, som bor i hele Lillesand kommune.

Avdeling for bofellesskap:

Avdelingen har 9,2 årsverk. Avdelingen består av 7 kommunale boliger, for personer som har stort behov for trygghet, tilsyn og stor grad av veiledning i hjemmet. Avdeling for bofellesskap drifter også 3 nødboliger øremerket bostedsløse, som tildeles via NAV.

Nødboligene hadde i 2016 et belegg på 78 %.

Budsjettet for 2017 anses som tilfredsstillende, men 2017 blir et spennende år. Fra 1.1.17 innføres plikt til kommunalt øyeblikkelig hjelp døgntilbud for mennesker med psykisk helse- og rusproblemer. Man skal sikre at brukere med slike helseutfordringer ikke stenges ute fra et godt, lokalt tilbud. Tilbudet som etableres skal være bedre eller like godt som et alternativt tilbud i spesialisthelsetjenesten. Kommunenes tilbud om døgnopphold for øyeblikkelig hjelp skal bli til ved et samarbeid mellom kommune og spesialisthelsetjeneste og dokumenteres i de lovpålagte samarbeidsavtalene.

På samme tidspunkt vil det også komme krav til kommunene om ØHD rus/psykiatri og utskrivningsklare pasienter. Det vil bli lagt press på kommunen i forhold til å motta

pasienter/brukere fra spesialisthelsetjenesten. Kommunen vil gjøre nødvendige tiltak, men er usikre på nåværende tidspunkt hvilke utgifter dette vil generere.

Administrasjonen må igangsette en prosess for å innfri de nye kravene. I første omgang ønsker vi å ta i bruk en av de midlertidige boligene i Avdeling for bofellesskap. Dette vil føre til behov for etablering av nye midlertidige boliger utenfor bofellesskapet.

En annen stor utfordring fremover, er å gi tilbud om kommunale boliger til personer som bør bo utenfor sentrum.

Enhet for barnevern

Fra 01.01.16 ble det inngått samarbeidsavtale om interkommunalt barnevern mellom Søgne kommune, Songdalen kommune, Lillesand kommune, Birkenes kommune og Kristiansand kommune. Kristiansand kommune er vertskapskommune. Dette er en organisasjon med lokal tilstedeværelse. Det delt opp i områder, der Lillesand/ Birkenes er ett område.

Områdebarnevernet har oppgaver med å foreta barnevernundersøkelser, drive hjelpetiltak i hjemmet samt drive med forebyggende arbeid i kommunene. Andre områder som mottak, fosterhjem, stab og barnevernvakt er lokalisert sentralt i Kristiansand.

Den nye barneverntjenesten disponerer lokaler i Helsehuset i Lillesand. Barnevernet har også tilgang til et kontor i ressurscenteret på Birkeland.

Tabell nr. 21: Barnevernsstatistikk pr 31.08.16

	Lillesand	Birkenes	Totalt
Meldinger (31.08)	88	54	142
Henlagte meldinger	21	13	34
Undersøkelser (så langt 2016)	67	41	108
Barn i hjelpetiltak	42	27	69
Barn plassert utenfor hjemmet	32	23	55

Alle tall er pr 31.08.16

Det er stor aktivitet i barnevernet. Veileder om vold i nære relasjoner har ført til økt fokus og bevissthet rundt temaet, noe som også har medført et større trykk i forhold til henvendelser og meldinger til barnevernet.

Fokuset i avdelingen er

- Lovkrav
- Dokumentasjon
- Tiltaksplaner
- Evalueringer
- Risiko/velferdsbarnevern
- Møteledelse
- Fokus på informasjon om barnevern til skoler og barnehager i Birkenes

Det er iverksatt flere tiltak rundt de nevnte fokusområdene.

Det har frem til nå i år blitt avsluttet mange saker i Lillesand/ Birkenes. Dette kommer som et resultat av gjennomgang i samtlige saker. Dette er fremdeles et pågående arbeid, og det vil i det videre løp bli kontinuerlig og jevnlig gjennomgang av alle saker i distriktet.

Samarbeidsarenaer og samarbeidspartnere

Det tilstrebes å få til et tett og godt samarbeid med samtlige samarbeidspartnere, i begge kommuner.

De samarbeidsfora som vi deltar i nå er:

- Samarbeidsmøte med politiet 3. hver uke i Lillesand sammen med SLT
- Tverrfaglig team i barnehager og skoler (Lillesand og Birkenes)
- Kvello barnehagemodell (Lillesand)
- Samarbeid om en uke med fokus på vold i nære relasjoner. (Helsehuset og Politiet i Lillesand)
- Familieteam
- Avd. leder har månedlige møter med kommunalsjef/ tjenestesjef i begge kommuner. Deltar også i enhetsledermøte for helse og sosial i Lillesand.
- Avdelingsleder er med i SLT styringsgrupper i begge kommuner.
- Barnevernet bemanner kontor på Birkenes en dag i uka.

Alle de nevnte samarbeidsarenaene oppleves positive i dag.

Personal

Sykefravær fra januar til august har vært 5%. Det er en relativt liten avdeling og langtidssykemeldinger gir utfordringer i forhold til avdelingens stabilitet og kvalitet.

Økt bruk av vikarer har ført til hyppigere skifte av kontaktpersoner for den enkelte familie-/ ungdom/barn. Vikarer i opplæring gir utfordringer når det gjelder etablering av et godt og stabilt arbeidsmiljø. Erfaring, kvalitet og stabilitet henger nøye sammen, og påvirker arbeidet med familiene ute. Det er stort fokus på opplæring og gode rutiner i avdelingen.

I sammenslåingen med Kristiansand 01.01.16 ble det besluttet at avdelingen skulle ha samme bemanning som før sammenslåingen. Bemanningen i Lillesand og Birkenes er derfor noe lavere enn i avdelingene i Kristiansand kommune. Dette har medført en utfordrende start.

Saksmengden vurderes å være overkommelig, men kompleksiteten i dem og det faktum at det er flere nyansatte, gjør at saksmengden likevel oppleves belastende.

Det jobbes svært aktivt med å ivareta hver enkelt ansatt, i forhold til å gi tilstrekkelig oppfølging og bistand der det er behov.

Det oppleves stor velvilje og fleksibilitet fra øvrige avdelinger i tjenesten, og avdelingen får nå den bistand som behøves for å kunne håndtere sakene på en god måte. Dette foregår i form av drøfting/ veiledning og utlån av erfarne medarbeidere fra tjenesten for øvrig.

Det er et mål at avdelingen selv skal besitte disse ressursene, og at det bygges opp robuste løsninger som ivaretar både faget, de ansatte, samarbeidspartnere og ikke minst barna og familiene vi møter.

Enhet for tverrfaglig helse

Enheten har vel 21 årsverk, er lokalisert i Helsehusets første og tredje etasje, og består av Avdeling for familiesenter (familieterapeuter, ungdomskontakt og ungdomsledere), Avdeling for helsestasjon (helsesøstre, jordmor og sekretær), Avdeling for ergo- og fysioterapi (ergoterapeut, hjelpemiddeltekniker, sykepleier, frisklivskoordinator og fysioterapeuter) samt turnuslege. Administrativt ansvar for selvstendig næringsdrivende leger og fysioterapeuter er lagt til enheten.

Enhetens prioriterte oppgaver er helsefremming gjennom forebygging, tidlig intervensjon og rehabilitering sett i lys av det til enhver tid gjeldende lov- og regelverk. Vi jobber tverrfaglig og samhandler både internt i kommunen og eksternt opp mot et mangfold av samarbeidende instanser. Enheten har siste året vært involvert i utarbeidelse av "Oversiktsbildet Folkehelse" og "Helhetlige tjenester til barn og unge".

Svært mye av den direkte tjenesteytingen; herunder opplæring, konsultasjon og veiledning, foregår på brukeres arenaer som barnehager, skoler, helse- og omsorgsinstitusjoner, i private hjem og på ungdomskubbene.

I 2016 er enheten styrket med 90% stillingsressurs som er benyttet til helsetjenester for ungdom (60%) og kommunal drift av stillingsressurs for frisklivskoordinator (30%).

Statlig finansiering av omsorgstjenester (SIO-prosjektet) bidrar til fokus på både kvalitet og tjenesteyting innenfor de deler av enheten som omhandler omsorgstjenester for hele befolkningen. Kompetanseområdet innen avdeling for ergo-/fysioterapi, herunder rehabilitering og tidlig tverrfaglig innsats vurderes spesielt sentralt for kvalitetsutvikling av gode og målrettede tjenester framover. Dette samsvarer med demografiske utfordringer knyttet til et økende antall eldre, samt utfordringer knyttet til komplekse og sammensatte helseutfordringer i befolkningens ulike aldersgrupper og endring i oppgavefordeling mellom spesialiserte tjenester og kommunen. Fokus på individuelle levevaner og levesett må også ses ut fra et mer samfunnsmessig- og helhetsperspektiv. Det å trives sosialt, oppleve mening i hverdagen og "høre til" er faktorer som – urettmessig - kan framtre som behov for ordinære helsetjenester.

Vårt lokale oversiktsbilde over folkehelse peker på utfordringer innen psykisk helse for både barn, unge og voksne. Vi er opptatt av at foreldre er de viktigste personene i barnets liv og det skal være lavterskeltilbud for å få nødvendig hjelp til seg selv som foreldre og til sitt barn. Enheten jobber for å oppnå helsedirektoratets angitte minimumsnormer for tverrfaglige helsetjenester for barn og unge, herunder styrking av tjenester ut fra et familieperspektiv – basert på "Helhetlige tjenester for barn og unge" uavhengig av kultur og etnisitet.

Utvikling av gode tjenester forutsetter god kunnskap. Vi har fokus på kunnskapsbasert praksis og har kompetansehevede tiltak i gang på våre utfordringsområder.

Enheten har gjennom søknader i 2016 styrket kommunen med eksterne midler på vel 2 mill. kr.

Styrking av tiltak for bekjempelse av barnefattigdom hadde i 2016 et handlingsrom på vel 850.000 kr. til tiltak som skaper "god hverdagsfritid for alle", samt aktivitetstiltak for barn/unge og familier ved Kilandsenteret. Styrking av tilstedeværelse av helsehjelp i ungdomsskole (psykolog fra ABUP-SSHF) samt styrking av ABUP i samarbeid med familieterapeuter er innvilget kr. 610.000. Styrking av lavterskeltilbud av helsetjenester i videregående skole er styrket med kr. 400.000. Utvikling av frisklivsarbeid, herunder lærings- og mestringstilbud er styrket med 150.000. Forebygging av uønskede svangerskap er tildelt kr. 40.000

Enheten administrerer ordninger knyttet til selvstendig næringsdrivende leger og fysioterapeuter, herunder pasientskadeerstatning, basistilskudd til fastleger utenfor hjemkommune, legevaktsordning osv. Med bakgrunn i endring av turnuslegens legevaktordning forventes redusert kommunal inntjening.

Statsbudsjettet melder at diagnoselisten for fysioterapeuter avvikles og rammetilskuddet til kommunene reduseres da det er en forventning om at kommunene vil få økte inntekter fra fastlønte fysioterapeuter. Det gjenstår avklaringer på dette området. Helsetjenester fra fastlønte fysioterapeuter er gratis i de fleste kommuner per i dag (det tas ikke egenandel). Årsaken er at disse fysioterapeutene hovedsakelig behandler barn, utviklingshemmede og pasienter med et omfattende, tverrfaglig rehabiliteringsbehov. I tillegg har de oppgaver knyttet til forebyggende og helsefremmende arbeid. En slik ordning er ikke tilpasset dagens arbeidsformer med fokus på tverrfaglig samarbeid. Et krav om at kommunene plikter å kreve egenandeler for fastlønte fysioterapeuter uten tilsvarende egenandelssystem for samarbeidende helsepersonell, vil kunne bidra til en utilsiktet skjevhet og uheldig utvikling i retning av mindre tverrfaglig samarbeid. Regjeringens planlagte styrking av rehabilitering med 100 mill. kr. dekker sånn sett ikke opp for planlagt reduksjon i rammen.

Når det gjelder økt satsning på skolehelse- og helsestasjon, så gjøres dette ved videreføring og ytterligere styrking av midler til helsetjeneste for barn og unge gjennom en beskjeden styrking i rammen og muligheter for prosjektmidler. Som beskrevet under hovedutfordringer, så har vi ikke funnet midler til å følge opp nasjonale føringer på området. Det er imidlertid funnet rom til 1,5 stilling til dette formålet. I tillegg styrkes enheten med ytterligere 1 årsverk til andre sentrale funksjoner/tjenesteområder.

Omsorgstjenestene

Pr dags dato har Lillesand kommune 74 institusjonsplasser i drift. Disse er fordelt på Høvåg bo- og aktivitetssenter med 28, Lillesand bo- og aktivitetssenter med 32 og Sjømannshjemmet med 14. Det var en reduksjon på 6 plasser i 2015. 74 plasser gir en dekningsgrad på 18,7 % for eldre 80+ (395). Plassene er fordelt på langtidsplasser, rehab/korttid, avlastning, og plasser for demente i ulike stadier i sykdomsutviklingen. Ved Lillesand bo- og aktivitetssenter er det i tillegg etablert en egen trygghetsavdeling. Det er etablert en rekke omsorgsboliger, de fleste ligger i tilknytning til institusjonene.

Enhet for omsorg sentrum

Enhet for omsorg sentrum har ca. 86 årsverk.

Enheten har pr. i dag 46 institusjonsplasser. 32 på Lillesand bo- og aktivitetssenter og 14 på Lillesand alders- og sjømannshjem.

Fra 01.01.16 ble det opprettet 60 % stilling som aktivitør. Dette har vært en meget positiv tilvekst. I hjemmetjenesten har 1 årsverk som rehabiliteringssykepleier blitt overført til Enhet for tverrfaglig helse. Dette i forbindelse med at kommunens rehabiliteringsteam er blitt samlet i den enheten.

Enheten har i 2016 fått mindre inntekter enn budsjettet. Dette gjelder spesielt oppholdsbetaling på institusjon og ved trygghetsavdelingen. Dette er det også tatt høyde for i forslag til budsjett for 2017. Søknadene om å få plass ved trygghetsavdelingen er gått merkbart ned.

I budsjettet er det også forsøkt å legge inn riktige beløp på lørdags-/ søndagstillegg og kvelds-/ nattillegg. Dette har vært for lavt budsjettet tidligere. Utgiftsarter utenom lønn, er ikke økt i foreliggende budsjettforslag.

Enhet for omsorg Høvåg

Enhet for omsorg Høvåg har ca. 45 årsverk

Siden 01.09.2015 er alle 28 sykehjemsplassene ved Høvåg bo- og aktivitetssenter tatt i bruk. 13 av disse plassene er beregnet til personer med demens.

Hjemmetjenesten har vel 40 brukere, noen hjemmeboende er svært ressurskrevende. I flere år er det leid inn ekstrahjelp hver helg. I budsjettforslag 2017 er det derfor en økning i bemanningen på i underkant av 0,4 årsverk for å dekke helgene.

Enhet for habilitering

Enheten har ca. 200 ansatte fordelt på 8 turnusgrupper (tilsammen 84,55 årsverk). Enhet for habilitering gir tjenester til 75 personer.

Enheten organiserer tiltak og tjenester til personer med medfødt eller tidlig ervervet funksjonsnedsettelse og deres familier. Hovedtyngden av brukerne har diagnoser som medfører psykisk utviklingshemming. Tjenester/tiltak som gis er boveiledning, ferie/-fritidstilbud, dagtilbud, avlastning, støttekontakt BPA og omsorgslønn.

Tiltak og tjenester bygger på tverrfaglig innsats fra flere kommunale instanser bl.a. Avdeling for PPT, Enhet for tverrfaglig helse, Enhet for psykisk helse og rus, barneverntjenesten. Enheten samarbeider tett med spesialisthelsetjenesten HABU og Seksjon for voksenhabilitering. Samarbeidet bidrar til kvalitetssikring av tjenesteytingen. Innsatsen fra spesialisthelsetjenesten retter seg mot enkeltpersoner og på systemnivå ved kurs og opplæring til personalgruppene. Enheten har også bidratt inn i Lillesandsskolen med faglig veiledning i enkelt tilfeller.

Bofellesskapene: Solkollen – Dovreveien - Fagertunveien og Holtaveien

Gir døgnkontinuerlige tjenester til 31 personer med diagnose psykisk utviklingshemming. Samlet ressursbruk er 64.2 årsverk.

Smedmyra dagsenter og Stykkende gir dagtilbud til 22 personer som ikke kan nyttiggjøre seg andre arbeidsrelaterede tilbud. (De aller svakeste får tilbud innen enheten)

Holtaveien avlastningsinstitusjon gir avlastning til 11 personer, flest barn. Noen har behov for 1 til 1 bemanning på grunn av tett oppfølging enten i forhold til atferdsproblemer eller andre progredierende lidelser som også krever medisinfaglig kompetanse. Birkenes kommune kjøper plasser til to barn. Barnevernet har ansvar for tiltaket til ett barn.

Nye tiltak enheten har iverksatt i 2016 og som videreføres i 2017.

I løpet av 2016 er det 4 nye barn diagnostisert og har behov for tjenester. Omsorgslønn, avlastning, støttekontakt, individuell plan og koordinator er vedtak som er iverksatt.

1 person er innvilget 100% dagtilbud etter endt videregående skole.

Nye tiltak ikke iverksatt:

Tre personer søker hjemmetjeneste. Enheten planlegger å opprette et ambulerende team tilsvarende 3 årsverk. Dette tilsvarer en økt utgift på ca. kr 2 mill. som fram til 2019 dekkes ved refusjoner fra SIO.

Merkantil personale: Krav til dokumentasjon og alle merkantile funksjoner og oppgaver har økt i takt med at enheten er blitt større. Pr. i dag har vi 50% merkantil støtte. Dette er ikke tilstrekkelig til å løse de oppgaver enheten har. Det er behov for en 100% stilling knyttet til merkantile oppgaver. Dette tilsvarer en merutgift på kr. 550 000.

Bofellesskap for enslige mindreårige flyktninger (EM)

Kommunen har etablert 3 bofellesskap for EM. Hovedmålet er å bidra til at EM mestrer eget liv i et nytt land i en ny kultur.

Det er mye som skal læres, det er store kulturforskjeller. Skole, kultur og fritidsaktiviteter er i fokus. Arbeid og språkopplæring er viktig for denne gruppen. Flere har fått praksisplasser. Det er spesielt viktig at de har noe å gjøre i skolens ferier.

Lillesand kommune har i løpet av 2016 etablert to nye bofellesskap for enslige mindreårige. I 2016 bosatte Lillesand 11 mindreårige mellom 16 og 18 år fra Afghanistan. Lillesand har nå 3 bofellesskap for enslige mindreårige med plass til 15.

De første guttene som kom til Prestegården for 5 år siden er nå flyttet ut. Erfaringer tilsier at de må få god oppfølging i utflyttingsfasen og et halvt til ett år i tillegg i etterkant.

Det er opprettet to nye personalgrupper med til sammen 14 årsverk. I 2016 er det etablert samarbeid med RVTS, dette for å etablere en felles faglig plattform.

Utfordringer er arbeid og integrering. Den beste måten å få disse guttene til å føle tilhørighet vil være å gi dem arbeid. De er opptatt av å bidra samtidig som de vet at om få år må de klare seg selv økonomisk. Arbeid er en fin måte å bli integrert på; man får kollegaer og lærer hvordan samfunnet fungerer.

Enhet for NAV

Etter avtale med NAV Aust-Agder er NAV Lillesand drevet av kommune og stat i et partnerskap. NAV-kontoret har både kommunale og statlige oppgaver og ansatte. NAVs overordnede målsetting er å bidra til et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting/lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv. Etter lov om sosiale tjenester i NAV skal kommunen jobbe for å bedre levekårene for vanskeligstilte og bidra til sosial og økonomisk trygghet.

Utvikling i utbetaling av økonomisk sosialhjelp har stor betydning for kommunen. Utgiftene til sosialhjelp påvirkes av forhold i omgivelsene som arbeidsmarked, boligpriser, muligheter for unge til å skaffe læreplass og levekostnader generelt. I løpet av 2016 er utgiftene redusert betraktelig sammenlignet med årene før. Dette henger sammen med at det kommunale arbeidstreningsprosjektet "Tjenesten" er styrket med en arbeidsleder ekstra og mange flere har deltatt her i løpet av 2016. Tjenesten er et tiltak for å få mennesker inn i arbeidsrettet aktivitet, og det stilles vilkår om deltakelse for mottakere av sosialhjelp. I tillegg brukes NAVs arbeidsrettede tiltak i høy grad. På grunn av at flere skal i aktivitet for sosialhjelp etter lovendring, er det nødvendig å øke Tjenestens kapasitet ytterligere med hensyn til arbeidsledelse oppgaver og utstyr. Kapasitetsøkning i Tjenesten vil bidra til å holde utgiftene til økonomisk sosialhjelp nede.

NAV-kontoret registrerer økt pågang av mennesker som trenger rådgiving i forhold til sin privatøkonomiske situasjon. Mange av disse oppsøker NAV når mislighold har ført til at de står i fare for å miste bolig, få stengt strømleveranse osv.

Lillesand kommune hadde etter anmodning fra IMDI gjort vedtak om å bosette 35 nye flyktninger i 2016 og intensjon om å bosette 37 i 2017. Det er nå kommet anmodning for 2017 på 40 nye, en økning på 5 i forhold til tidligere anmodning. Kommunen er så langt godt på vei til å oppfylle vedtaket for i år. Det er hittil bosatt 33 flyktninger, det er satt dato for en bosetting i november og det forventes at siste person blir bosatt tidlig i desember.

Flyktningtjenesten opplever nå et stort arbeidspress med den økte bosettingen, som har vært de siste årene. Det er fortsatt utfordringer i forhold til å finne boliger. Det er også viktig å ha

tid til å jobbe med holdninger, personlig økonomi, hvordan bo i Norge mm. En del har også helseutfordringer, som det må jobbes tverrfaglig med, sammen med helsesøster, lege, psykisk helse osv.

Det er stor pågang av nye deltakere i introduksjonsprogram, det er krevende å finne nye språkpraksisplasser og det er stort behov for tett oppfølging av deltakere for å få til god kvalifisering og godt utbytte av tiden i programmet.

Flyktningtjenesten må ha tilført nye ressurser for å kunne utføre en tilfredsstillende jobb og det anses at tjenesten må styrkes med to hele stillinger fra 2017 for å kunne følge opp brukere i forhold til økonomi, bolig, holdninger, samt introduksjonsprogram.

RAMMEOMRÅDE 5 SKOLE

Rammeområde skole består av seks skoler, samt skole fellesutgifter. Sektoren har i tillegg ansvar for Avdeling for PP-tjenesten og kulturskolen. Sistnevnte drives i samarbeid med Birkenes kommune etter vertskommuneprinsippet. Birkenes kommune er vertskommune.

Tabell nr. 22, Rammeområde skole

Rammeområde 5	Budsjett 2017	ØP 2018	ØP 2019	ØP 2020	Regnskap 2015	Budsjett 2016
50 Felles skole	22 909 078	6 100 000	4 600 000	4 900 000	20 336 692	24 600 998
51 Høvåg skole	19 399 833				19 263 026	18 545 415
52 Borkedalen skole	27 361 348				23 758 040	24 827 878
53 Brentemoen skole	12 838 939				13 122 898	12 263 067
54 Tingsaker skole	22 323 879				17 605 531	19 570 801
55 Lillesand ungdomsskole	24 519 023				27 023 243	25 521 359
56 LVO - Voksenopplæringen	3 920 908				122 984	2 848 112
ALLE	133 273 008	139 373 008	143 973 008	148 873 008	121 232 413	128 177 630
Utgifter	167 609 582	6 100 000	4 600 000	4 900 000	157 553 847	154 581 913
Inntekter	-34 336 574				-36 321 433	-26 404 283
ALLE	133 273 008	139 373 008	143 973 008	148 873 008	121 232 413	128 177 630

Skolene vil i 2017 ha økt sin ramme tilsvarende lønns- og prisvekst. I tillegg vil de skolene som har elevtallsvekst få økt sine budsjetter tilsvarende elevtallsveksten. Det gjelder i hovedsak barneskolene. Lillesand ungdomsskole har en midlertidig elevtallsnedgang. Dette gir skolen en betydelig utfordring. I tillegg mister skolen høsten 2017 de fire lærerne som kom som styrkingstiltak høsten 2013. Det er lagt inn midler til ekstra time i naturfag på mellomtrinnet. I tillegg er det lagt inn noen midler til tidlig innsats på 1-4 trinn.

Budsjettmidlene fordeles etter en fordelingsmodell. Modellen tar hensyn til antall elever skolen har og antall klasser. Elevtallet har størst vektning. Dette er et forsøk på å lage en så rettferdig fordeling som mulig. I praksis betyr dette at noen skoler i 2017 får en relativt stor økning (Tingsaker og Borkedalen), mens andre som nevnt får kutt i budsjettene.

Elevtall

Det totale elevtallet øker i Lillesand. Økningen er på ca. 10 elever, og skjer på de laveste trinnene på barnetrinnet. Økningen på de laveste trinnene er større enn 10 elever. Grunnen er at det er elevtallsnedgang blant de eldste elevene.

Kommunen rapporterer pr. 1. oktober hvert år ulike data som elevtall, antall lærere, undervisningstimetall osv. gjennom Grunnskolens datainnhentingssystem (GSI). I tillegg har kommunen elever som går i en privat skole. Justøy skole har i 2016 i overkant av 40 elever.

Utfordringen er å ha nok skolekapasitet der elevtallsøkningen og boligbyggingen skjer. Borkedalen skole vokser, og har nå tre klasser på noen trinn. Brentemoen har nesten full kapasitet, mens det på Tingsaker nå er noe plass etter at den ble bygd ut til en 2-parallell barneskole fra høsten 2014. Det er nå bestemt at Borkedalen skal bygges ut til en 3-parallell skole. Lillesand ungdomsskole vil også oppleve vekst igjen om noen år, og skal bygges ut til 6-parallell skole.

På Langemyr skole går det høsten 2016 syv elever; en økning på en fra sammenlignet med 2015. I budsjettet er dette tatt hensyn til.

I økonomiplanen legges det inn midler til utvidelse av Lillesand ungdomsskole og Borkedalen.

Administrasjonen bestiller hvert år nye prognoser for elevtallsvekst som vil være grunnlag for våre vurderinger i forhold til skolebehov i årene som kommer.

Kommunen har to skolekretser; sentrum og Høvåg. Ved tildeling av skoleplass skjer det etter nærskoleprinsippet. Kretsgrensene er flytende, avhengig av antall elever ved skolen det aktuelle året. Økonomisk vil det være bra å fylle alle ledige plasser ved skolen, men dette vil kunne medføre omrokking på skoleplassering, og i enkelte tilfeller vil en være nødt til å fravike nærskoleprinsippet.

Skoleskyss

Ved elevtallsøkning vil skoleskyssen øke noe.

Avdeling for PP-tjeneste

Det planlegges ingen aktivitetsendring i 2017.

Lillesand kommune ligger lavt på andelen barn med vedtak om spesialundervisning sammenliknet med andre kommuner, og nasjonalt snitt. Kommunen er med i en KnpS-satsing der fokuset skal være inkluderende læringsmiljø. Et av målene med satsingen er å få flere barn over fra spesialundervisning til tilpasset opplæring. PP-tjenesten har en nøkkelrolle i denne satsningen.

Kulturskolen (BLIM)

Kulturskolen drives etter vertskommuneprinsippet i samarbeid med Birkenes kommune som vertskommune. Kulturskolen gir tilbud innen instrumentalundervisning, korps, dans og strykeundervisning.

Lillesand voksenopplæring (LVO)

LVO må opprette en tredje klasse grunnskoleopplæring.

Midler til dette er ikke lagt inn i budsjettet, men må løses innen sektorens totale ramme.

Flyktninger

Skolene får tilført ekstra ressurser for asylsøkere. Inneværende budsjettår har skolene også fått tilsvarende midler til flyktninger. I budsjett for 2017 er midlene til flyktninger kuttet.

Lokaler for SFO ved Brentemoen skole

Brentemoen skole benytter seg av midlertidige lokaler på Sjømannshaven for SFO. Det må sikres en permanent løsning på lokaliseringen i nær fremtid.

Økt lærertetthet i ungdomsskolen

Regjeringen bevilget midler til en fireårig tilskuddsordning som et forsøk med styrket lærertetthet i ungdomsskolen fra skoleåret 2013–2014. Kommuner som hadde ungdomsskoler med grunnskolepoeng under gjennomsnittet og gruppestørrelse over 20 elever pr. lærer fikk tilbud om å være med i prosjektet. Disse kommunene kan søke om midler årlig over fire år til nye lærerårsverk gradert etter elevtall ved angjeldende skoler. Lillesand ungdomsskole har fått tilført 4 lærerstillinger gjennom denne ordningen. Denne ordningen avsluttes når skoleåret 2016/2017 er ferdig.

Mobbeombud og beredskapsteam.

Det er vedtatt å opprette et beredskapsteam for barnehage og skole, samt å tilsette et mobbeombud i inntil 50% stilling. Mobbeombud tilsettes fra 1.8.17.

RAMMEOMRÅDE 6 BARNEHAGE

Rammeområdet består av 4 kommunale barnehager; Framsyn, Prestholt, Borketun og Blåbæråsen. I tillegg er det 8 ordinære private barnehager, 1 familiebarnehage, og 1 åpen barnehage i kommunen. Pr. oktober 2016 finnes ca. 40% av barnehageplassene i kommunale barnehager, mens ca. 60% av plassene er i private barnehager.

Tabell nr. 23: Rammeområde barnehage

Rammeområde 6	Budsjett 2017	ØP 2018	ØP 2019	ØP 2020	Regnskap 2015	Budsjett 2016
60 Barnehage felles	67 093 222	-1 690 000	-390 000	1 950 000	62 681 545	63 847 158
61 Framsyn barnehage	6 272 456				5 985 577	6 298 145
62 Prestholt barnehage	6 322 044				5 652 302	6 001 011
63 Borketun barnehage	7 307 016				7 178 956	7 635 789
64 Blåbæråsen barnehage	9 331 256				8 794 767	8 957 755
65 Fagertun barnehage	0					
ALLE	96 325 994	94 635 994	94 245 994	96 195 994	90 315 968	92 739 858
Utgifter	107 537 731	-1 690 000	-390 000	1 950 000	104 682 809	104 420 995
Inntekter	-11 211 737				-14 366 841	-11 681 137
ALLE	96 325 994	94 635 994	94 245 994	96 195 994	90 315 968	92 739 858

Befolkningsveksten i aldersgruppen som trenger barnehageplass har de siste årene vært stor. Veksten har nå flatet ut.

Administrasjonen bestiller årlig nye prognoser for sikrere å kunne planlegge behovet for nye barnehageplasser i fremtiden. Både av pedagogiske og økonomiske hensyn, ønsker administrasjonen i utgangspunktet å bygge ut de kommunale barnehagene vi har for å ta unna den veksten som måtte komme.

Det er satt i gang arbeid med ny barnehagebehovsplan. Planen er å legge den frem til politisk behandling på nyåret 2017.

I Høvåg har kommunen god kapasitet, og vil ikke ha noe investeringsbehov.

De kommunale barnehagene måtte høsten 2015 ta inn ett ekstra barn pr. avdeling. De kommunale vedtektene ble endret tilsvarende. Det er for 2017 lagt inn midler for å kunne gå tilbake til "gammel" bemanningsnorm fra 1.8.17. "Gammel" bemanningsnorm er den vi antar blir nasjonal norm om noen år.

Tilskudd til private barnehager for 2017

Kommunen bruker regnskapstallene og barnetallet i de kommunale barnehagene fra 2015 for å beregne tilskuddssatsen til de ikke-kommunale barnehagene.

Utrekningen er basert på modell fra KS og tar opp i seg det regelverket som er gjeldene for utregningen.

Tilskuddssatsen for 2017 er:

200 116,- for barn under 3 år

96 050,- for barn over 3 år

I tillegg til satsen kommer kapitaltilskuddet ut fra barnehagens byggeår

Tabell nr. 24: Tilskuddssats private barnehager

Byggeår	Tilskuddssats per barn
Til og med 2008	8 600,-
2009-2011	14 400,-
2012-2014	16 800,-
2015-2017	20 900,-

Det er nasjonale satser for barn i private familiebarnehager og åpne barnehager.

RAMMEOMRÅDE 7 TEKNISK DRIFT OG FORVALTNING

Et bredt spekter av tjenester og ansvarsområder sorterer inn under Sektor for tekniske tjenester. Sektoren består av rammeområde 7 (teknisk drift og forvaltning), rammeområde 8, (VA), og rammeområde 9 (havn).

Rammeområdet Teknisk drift og forvaltning består av kommunalsjef, Enhet for plan, byggesak og oppmåling, Enhet for miljø, drift og samferdsel og Enhet for bygg og eiendomsforvaltning. Oppgaver innenfor eierskap og prosjekt ligger direkte under kommunalsjef. Tjenestene innen brann, feiing og ulykkesvern leveres av Kristiansandsregionen brann og redning (KBR), men driftsbudsjett ligger under teknisk sektor. Fra 01.01.17 overføres funksjonen kommunetorget til stab.

Sektoren leverer for øvrig tjenester til både innbyggere og Lillesand kommune som organisasjon. Mange oppgaver er sammensatte og komplekse. Forvaltningsoppgaver etter mange ulike lover med tilhørende forskrifter utføres daglig i saksbehandlingen. Dette krever høy kompetanse og detaljkunnskap om gjeldende lover. Driftsansvaret er fordelt på enhetene, og omfatter drift og vedlikehold av alle kommunale bygg, anlegg, infrastruktur, rensesanlegg, vannverk, skjærgårdsparken, byrom og mye mer. Kommunetorget skal sikre effektive informasjons- og servicetjenester for innbyggerne og besøkende i kommunen.

Tabell nr. 25: Rammeområde teknisk drift og forvaltning

Rammeområde 7	Budsjett 2017	ØP 2018	ØP 2019	ØP 2020	Regnskap 2015	Budsjett 2016
70 Kommunalsjef for teknisk	3 957 200	300 000			3 236 844	2 743 603
71 Tilrettelegging for næring	802 996				677 565	703 000
72 Plan, bygg og oppmåling	4 302 289	3 000 000			6 299 941	4 456 403
73 Miljø, drift og friluftsliv	17 685 516				17 103 655	17 149 132
78 EBE -Bygg, renhold og vakt.	46 923 825		-1 250 000	-1 250 000	44 072 140	44 757 113
79 Brann og forebyggende brann	7 414 900				6 331 544	7 042 900
ALLE	81 086 726	84 386 726	83 136 726	81 886 726	77 721 688	76 852 151
Utgifter	116 431 454	3 300 000	700 000		115 398 275	111 574 177
Inntekter	-35 344 728		-1 950 000		-37 676 587	-34 722 026
ALLE	81 086 726	84 386 726	83 136 726	83 136 726	77 721 688	76 852 151

Budsjettet for 2017 er meget stramt, noe som medfører lite eller ikke rom for å utføre ikke planlagte oppgaver. Sektoren arbeider kontinuerlig med effektivisering samtidig som sektoren arbeider med å holde tjenestenivået på et stabilt nivå, men på enkelte områder vil en selv med stram økonomistyring innenfor foreslått ramme, måtte redusere kvalitet på sektorens tjenesteproduksjon og oppgaveløsning i forhold til sektorens nivå i 2016.

Hovedmålsettinger for teknisk sektor er å oppnå høy kunde- og medarbeidertilfredshet gjennom forutsigbar og effektiv oppgaveløsning med god faglig kvalitet.

Viktige tiltak for sektoren:

- Koordinering av aktiviteter på sektoren og grensesnitt mot andre sektorer, samt av planlagte tiltak i andre sektorer som får betydning for teknisk drift.
- Arbeid knyttet til å opprettholde et stabilt miljø med kompetente og dyktige medarbeidere gjennom fokus på arbeidsmiljø og HMS.
- Synliggjøring av virksomhetens oppgaveløsning overfor brukere, media og politisk nivå.
- Tilpasse organisasjon og tjenestenivå de økonomiske rammene.

Kommunalsjef tekniske tjenester og tilrettelegging for næring:

Sektor for tekniske tjenester skal sørge for at ressursbruken innenfor eget ansvarsområde er optimal i forhold til kommuneplanens målsettinger. Spesielt har sektoren en rolle ifht til tilpasning til «Det grønne skifte» i tillegg til å være en bidragsyter innenfor folkehelse. Kommunens vedtak om ikke å slå seg sammen med andre kommune gir konsekvenser, spesielt knyttet til kvalitet, rutiner ved prosjektarbeid innenfor bygg/infrastruktur, derfor anbefales det og styrke dette området i 2017. I budsjett 2017 forslås det økt aktivitet innenfor investering bygg med oppstart av flere investeringsprosjekter.

Samarbeidet med Birkenes er etablert og i vil bli evaluert 2017.

Under rammeområde 7 ligger tilrettelegging for næring. Budsjettet utgjør midler til tilskudd til Lillesand Vekst.

Enhet for plan, byggesak og (oppmåling):

For å sikre riktig dimensjonering av enheten har enhetsleder fremmet forslag om å ansette ny medarbeider i vakant stilling i byggesaksavdelingen. Dette er også et tiltak for å fremme det tverrfaglige arbeidet i enheten. Stillingen blir finansiert med økte inntekter og ligger innenfor selvkostområdene. Enheten har videreført eksisterende nivå på gebyrregulativene innenfor fagområdene med små justeringer.

Sentrale utfordringer og kostnadsdrivere:

- Aktiviteten er for en del avhengig av markedet. Befolkningsøkning medfører tilsvarende press på alle lovpålagte oppgaver innenfor enheten.
- Det er avgjørende å sikre stabilitet i bemanningen for å oppnå de mål som er satt i forhold til blant annet saksbehandlingsfrister.
- Vedtatt planstrategi er et sentralt dokument som styrer enhetens prioriteringer i 2017.
- Øke treffsikkerheten på selvkostområdene.

Viktige tiltak:

- Følge vedtatte planverk i enhetens prioritering av arbeidsoppgaver.
- Overvåke og varsle planbehov,
- Videreutvikle rutiner og arbeidsmåter for å effektivisere og kvalitetssikre saksbehandlingen på alle områder.
- Målrettet arbeid for å sikre stabil bemanning og kompetanse.
- Videreutvikle kompetansen innen enhetens arbeidsområder.
- Øke nøyaktigheten på funksjonsdeling ved regnskapsføring.
- Kontinuerlige vurderinger i forhold til strukturelle endringer.

Enhet for miljø, drift og samferdsel (MDS)

Innenfor den økonomiske rammen skal enheten løse oppgaver og tjenesteproduksjon innenfor samferdsel, forvaltning og drift av veier, lekeplasser, parker og idrettsanlegg, skjærgårdstjenesten, I tillegg sorterer havn (se rammeområde 9). Aktivitetene innenfor trafikkhavn er selvfinansierte og derfor organisert som eget rammeområde. Alle havnerelaterte oppgaver, inklusive gjestehavn, småbåthavn og forvaltning av havne- og farvannsloven, sorterer under Havn. Svømmehallsaktiviteter er også en av primæroppgavene i enheten.

Sentrale utfordringer:

- Økt portefølje kommunal veg/infrastruktur som følge av fortløpende overtakelser etter utbyggingsprosjekter.
- Etterslep på vedlikehold av kommunale veier og broer.
- Maskinparken består av mange gamle, slitte maskiner som det er kostbart å vedlikeholde.
- Kommunens ganske omfattende tilrettelegging i friluftslivsområdene, inklusive skjærgårdsparken. Vedlikeholdsbehovet øker ved økt areal.
- Variable kostnader innen snøbrøyting kan gi store variasjoner i driftsbudsjettet også i året som kommer.
- Svært omfattende forvaltningsoppgaver innen alle fagområder som enheten forvalter.
- Ferdigstille og kvalitetssikre prosesser og tiltak gitt i investeringsbudsjettet: sikre god prosjektledelse og styring med lav bemanning på forvaltningssiden, uten for mye bruk av eksterne ressurser.
- Omfattende opplæring i forhold til nye parkeringsvedtekter
- Omfattende opplæring i forhold til ny forskrift om offentlige anskaffelser.
- Driftspersonell som ikke er online.

Viktige tiltak:

- Optimalisert gjennomføring av driftsoppgaver.
- Årlig lekeplasskontroller.
- Evaluere og implementere kvalitetskrav knyttet til driftsoppgaver, sikres i FDV-system.
- Videreutvikle rutiner og arbeidsmåter for å effektivisere og kvalitetssikre saksbehandlingen på alle områder.
- Videreutvikle samarbeidet med andre myndigheter og ATP knyttet til samferdsel.
- Gode avtaler utleie kommunal grunn til torg, gatesalg og arrangementer.
- Videreutvikle samarbeid med lag og organisasjoner i forhold til driftsoppgaver.

- Følge opp forvaltningsplaner og strategier.

Enhet for bygg- og eiendomsforvaltning (EBE)

Enhet for bygg- og eiendomsforvaltning har ansvar for forvaltning, drift, vedlikehold og utvikling (FDVU) av den kommunale bygningsmassen, som pr. i dag samlet er på ca. 89 000 m². Foruten formålsbygg som skoler, barnehager, sykehjem, idrettshaller og administrasjonsbygg, ivaretar EBE også kommunens eierrolle for ca. 120 kommunale boliger. Enhetens oppgaver er blant annet løpende renhold i formålsbygg, byggdrift, energistyring, vedlikehold og rehabilitering.

Sentrale utfordringer:

- Økning av den kommunale bygningsmassen og endret bruk av eksisterende bygningsmasse.
- Høy andel eldre bygningsmasse med stort vedlikeholdsbehov stiller store krav til innsats for å ivareta offentlige krav og pålegg. Særskilte utfordringer er bl.a. knyttet til inneklima.
- Oppfølging av investeringsprosjekter.

Viktige tiltak:

- Oppfølging av investeringsprosjekter.
- Bruk og implementering av renholdsplaner, FDV-system og tilstandsovervåkning.
- Fortsatt fokus på dialog og samarbeid med brukerne.
- Fortsatt målrettet oppfølging av arbeidet knyttet til sykefravær.

Øvrige viktige aktiviteter på enheten fremgår av investeringsbudsjettet.

EBE har i forslag til driftsbudsjett for 2017 fått en stram ramme. I budsjett er det satt av for lite til vedlikehold av bygg for å kunne opprettholde kvalitet på bygningsmassen og hindre etterslep av vedlikehold. Anbefalt vedlikehold vil øke budsjettet med ca. 4 mill. kr. årlig. Vi kan derfor ikke opprettholde kvaliteten på våre bygg slik vi bør. EBE vil i 2017 prioritere innvendig vedlikehold for å opprettholde et best mulig innemiljø for brukerne. I tillegg vil brannsikkerhet bli ivaretatt som før.

RAMMEOMRÅDENE 8 OG 9 – VA OG HAVN

Tabell nr. 26: Rammeområde VA

Rammeområde 8	Budsjett 2017	ØP 2018	ØP 2019	ØP 2020	Regnskap 2015	Budsjett 2016
80 VAr-adm - Sørk.park.Øst	34 405				-474	0
81 Vann	-1 152 897				-994 985	-3 581 322
82 Avløp	-2 116 467	-1 000 000			-2 793 020	-4 312 416
ALLE	-3 234 959	-4 234 959	-4 234 959	-4 234 959	-3 788 479	-7 893 738
Utgifter	37 427 597				34 084 916	36 514 998
Inntekter	-40 662 556	-1 000 000			-41 978 654	-40 303 478
ALLE	-3 234 959	-4 234 959	-4 234 959	-4 234 959	-3 788 480	-7 893 738

Enhet for vann og avløp har ansvaret for forvaltning, drift og vedlikehold av kommunens vann- og avløpsanlegg. Enheten gjennomfører investeringsprosjekter og utfører forvaltningsoppgaver etter lovverk knyttet til ansvarsområdet.

Lillesand kommune står overfor store utfordringer innen vann- og avløpssektoren i årene som kommer. Utfordringene er knyttet til befolkningsvekst og nye bolig- og næringsetableringer. Prioriterte investeringer er i henhold til vedtatte arealplaner og utbyggingsavtaler.

Det anbefales å gjennomføre foreslåtte tiltak innenfor planperioden for å unngå negative konsekvenser for videre utbygging av bolig- og næringseiendommer. Det vises bl.a. til næringsetableringer på Kjerlingland-Brønningsmyr og Storemyr samt nye boligområder på Dovre, Stykkene, Luntevika og Tingsaker. Det er viktig at det fortsatt settes fokus på sanering av gammelt ledningsnett for å forebygge mot ledningsbrudd, reduksjon av vannlekkasjer samt forhindre overløp og lekkasjer fra kloaknettet til kommunens resipienter. Det forslås omfattende saneringstiltak i bl.a. Jernbanegata, Havnegata, Storgata, Oddekleiva, Seljelia og Eineråsen innenfor neste økonomiplanperiode. Sanering av gammelt ledningsnett har også betydning i forhold til fortetting i eksisterende boligområder.

Gammelt ledningsnett og gamle fellesledninger har for liten kapasitet i forhold til tilknytning av ny bebyggelse. Det er samtidig viktig å gjennomføre nødvendige tilpasninger i forhold til klimaendringer og overvannshåndtering. Planer for etablering av reservevann mellom Lillesand, Kristiansand og Grimstad videreføres innenfor kommende hovedplanperiode. Ny drikkevannsforskrift vil sette krav til kommunens vannbehandlingsanlegg, både i forhold til kapasitet og tilstrekkelig hygienisk barrieresikring.

Nasjonale krav til sekunddærrensing for Fossbekk avløpsrenseanlegg vil slå inn om få år, og må avklares nærmere innenfor kommende økonomiplanperiode. Det legges opp til å legge ned kommunens tre avløpsrenseanlegg i Høvåg innen de neste fire årene, bygge om disse til pumpestasjoner, og overfør avløpsvannet fra Høvåg til renseanlegget på Fossbekk.

Hovedplan Vann og avløp 2017 – 2028 er styrende for investeringene innen VA-området. Planen skal opp til behandling samtidig med forslaget til budsjett og økonomiplan. Dette budsjettforslaget er basert på forslaget til hovedplan for vann og avløp. Den politiske behandlingen av planen kan endre forutsetningene i økonomiplanen.

Selv om det legges opp til et høyt investeringsnivå innen VA-området, legges det ikke opp til vesentlig endringer i de kommunale avgiftene i perioden 2017 - 2020.

Tabell nr. 27: Oversikt over driftsinntekter og –kostnader VA-området

2017	Vann	Avløp	Feiing	Totalt
Gebyrinntekter	16 702 851	20 157 281	875 287	37 735 419
Driftsinntekter	16 702 851	20 157 281	875 287	37 735 419
Direkte driftsutgifter	6 130 339	8 852 500	1 023 719	16 006 558
Avskrivningskostnad	8 411 402	7 286 641	0	15 698 044
Kalkulatorisk rente (1,60 %)	2 776 205	3 031 304	0	5 807 509
Indirekte driftsutgifter (netto)	497 151	539 429	20 928	1 057 508
Indirekte avskrivningskostnad	33 598	30 838	9	64 446
Indirekte kalkulatorisk rente (1,60 %)	2 700	2 485	3	5 188
Driftskostnader	17 851 396	19 743 197	1 044 659	38 639 252
Resultat	-1 148 545	414 084	-169 372	-903 833
Kostnadsdekning i %	93,6 %	102,1 %	83,8 %	97,7 %

Selvkostfond 01.01	4 659 910	5 302 099	213 427	10 175 436
+ Avsetning til selvkostfond	0	414 084	0	414 084
- Bruk av selvkostfond	-1 148 545	0	-169 372	-1 317 917
+ Kalkulert renteinntekt selvkostfond (1,60 %)	65 370	88 146	2 060	155 576
Selvkostfond 31.12 (inkl. rente)	3 576 735	5 804 329	46 115	9 427 179

Gebyrinntekter	16 702 851	20 157 281	875 287	37 735 419
Gebyrgrunnlag	17 851 396	19 743 197	1 044 659	38 639 252
Finansiell dekningsgrad i % (gebyrinntekter/gebyrgrunnlag)	93,6 %	102,1 %	83,8 %	97,7 %

Normalgebyr	Vann	Avløp	Feiing	Totalt
Normalgebyr eksklusiv mva.	2 544	4 457	222	7 223
Normalgebyr inklusiv mva.	3 180	5 571	278	9 029
Endring fra 2015	-7,7 %	-4,3 %	13,3 %	-5,1 %
Endring fra 2016	0,03 %	0,01 %	13,3 %	0,4 %

Budsjettkalkyle 2017 for vann, avløp og feiing

Havn

Havn er organisatorisk lagt inn i Enhet for miljø, drift og samferdsel. Aktivitetene innenfor Havn er selvfinansiert og derfor organisert som eget rammeområde. Alle havnerelaterte oppgaver, inklusive gjestehavn og forvaltning av havne- og farvannsloven, sorteres under Havn. Kommunedelplan for akvakultur og småbåthavner ble vedtatt i slutten av 2010, og påviser potensial for ca. 1500 nye småbåtplasser, også kommunale. Det er omfattende drift av Lillesand havn: småbåtanlegg, gjestehavn og trafikkhavn.

Tabell nr. 28: Rammeområde havn

Rammeområde 9	Budsjett 2017	ØP 2018	ØP 2019	ØP 2020	Regnskap 2015	Budsjett 2016
91 Trafikkhavn	-519 981				186 331	-521 522
92 Småbåthavn	-689 259				-523 971	-579 406
93 Gjestehavn	646 953				440 351	511 168
94 Gjestehavns tilbud	-450 004				-287 974	-450 000
95 Kokkenes Utvikling - båt plasser	-584 000				-455 476	-584 000
ALLE	-1 596 291	-1 596 291	-1 596 291	-1 596 291	-640 739	-1 623 760
Utgifter	3 181 852				3 741 319	3 401 294
Inntekter	-4 778 143				-4 382 059	-5 025 054
ALLE	-1 596 291	-1 596 291	-1 596 291	-1 596 291	-640 740	-1 623 760

Sentrale utfordringer og kostnadsdrivere:

- Få ressurser er tilknyttet havn, totalt 105 % stilling.
- Ressurssituasjon for saksbehandling er begrenset.
- Etterslep på vedlikehold av kommunale kaier og småbåtanlegg.
- Behov for fornying av leieavtaler knyttet til havnas eiendommer.

Viktige tiltak:

- Utvikle strategi for videre utvikling og etablering av kommunale småbåtplasser.
- Kartlegge status på alle kommunaleide brygger, kaier og broer, og utarbeide en detaljert handlingsplan/utbedringsplan for å nå ønsket standard.
- Styrke samarbeid med ekspeditør i trafikkhavna og brukere av kommunale havneområder.

OM INVESTERINGSPROSJEKTENE

Investeringene finansieres i hovedsak av nye låneopptak og momskompensasjon, men enkelte av investeringsprosjektene får tilskudd fra staten og fylkeskommunen. I oversikten under vises prosjekter med ekstern finansiering.

Tabell 29: Prosjekter med ekstern finansiering

Finansiering:	Budsjett 2017	ØP 2018	ØP 2019	ØP 2020
180998 - Mva kompensasjon	22 370 000	18 508 000	16 782 000	13 402 000
440130 - Kjøp kommunale boliger	2 700 000			
652009 - Ny båt Skjærgårdstjenesten	2 600 000			
650229 - Brannsikring av trehusmiljøer	900 000			
NY! Dovre Husbanken			35 000 000	
Sum finansiering	28 570 000	18 508 000	51 782 000	13 402 000

I skjema 2B er alle investeringsprosjektene i budsjett og økonomiplan listet opp. Vi viderefører samling av alle prosjekter under samme prosjektledelse i ett felles hovedprosjekt, på lik linje med Hovedplan vann og avløp. Unntaket her er større enkeltprosjekter, der det rapporteres fortløpende på fremdrift og økonomi. Videre er nye prosjekter, samt større investeringsprosjekter og hovedprosjekter, kommentert.

100000 - Administrative prosjekter

Under paraplyen Administrative prosjekter er flere mindre prosjekter som er ledet fra Rådmannens stab. Innkjøp av møbler/inventar og biler for hele organisasjonen er samlet her. Det er lagt 1,0 mill. kr. pr år i økonomiplanperioden.

103600 – Havn

I 2017 er det lagt opp til nytt anlegg Kirkekilen småbåthavn med 1,5 mill. kr. Videre er det lagt inn 0,3 mill. til billetteringssystem gjestehavn/bobilhavn. Det er lagt inn 0,4 mill. kr. til kommunale kaier hvert år i økonomiplanperioden. I resten av økonomiplanperioden er det lagt 5,0 mill. kr. til brygger i sentrum - opprusting gjestehavn, oppgradering hovedbrygge Tingsaker, opprusting strandpromenade sentrum samt utskifting småbåtbrygge Tingsaker.

170041 - IKT – hovedprosjekt

Tabell 30: IKT-hovedprosjekter

Prosjekt nr	Tiltak	Sektor	2017	2018	2019	2020
170051	Nettverksinfrastruktur	Felles	800	200	200	200
170054	PC-innkjøp og oppgradering	Felles	600	600	600	600
170055	Oppgradering fagsystemer generell	Felles	600	600	600	600
170058	IT-utstyr oppgradering skolesektor	Skole	800	800	800	800
170059	IT-utstyr barnehagene	Skole	60	60	60	60
170065	Websak oppgradering (avlevering arkiv)	Rådmannen	250	0	0	0
170067	Kristiansandsregionens IT-samarbeid (sammenslåing)	Rådmannen	1000	500	0	0
170069	Telefoniutstyr	Felles	100	100	100	100
170070	Innkjøp av kopimaskiner/skrivere	Felles	200	200	200	200
170071	Mobil Omsorg	Helse	150	0	0	0
170073	Digitalisering politiske møter	Folkevalgte	0	0	300	0
170074	Serveroppgraderinger	Felles	750	300	300	300
170075	Applikasjoner til økonomisystemer	Felles	400	300	0	0
170076	Datarom LVO	Skole	130	130	0	0
1700xx	Applikasjoner til Visma Ressursstyring	Helse	300	0	0	0
1700xx	Hjemmesideløsning	Rådmannen	450	0	0	0
<i>Prosjektledelse</i>			<i>800</i>	<i>800</i>	<i>800</i>	<i>800</i>
Sum			7390	4590	3960	3660

440130 - Kjøp sosial/flyktning bolig

I hovedsak skal investeringsmidlene benyttes til kjøp/bygging av boliger til flyktninger inkl. bosetting av enslige mindreårige. Det vil også være aktuelt for brukere av omsorgstjenester som har behov for særskilt tilrettelagte boliger. I forbindelse med kjøp/bygging, kan kommunen oppnå inntil 40% tilskudd.

460222 - Møglestu Gård –utvikling

Det er lagt inn planleggingsmidler knyttet til utvikling av Møglestu Gård.

460227 - Infrastruktur – Dovre

Gjelder planlegging av utbedring kommunal veg, rundkjøring og VA-sanering i området. Kostnadene skal dekke skisseprosjekt, prosjektering og arbeidstegninger for infrastruktur. Dette vil inngå som en del av de kostnadene som skal fordeles på utbyggerne på Dovre over tid.

432001 - Nybygg Habilitering - nytt dagsenter

Dagsenter for personer med psykisk utviklingshemming, i dag lokalisert til Smedmyra, er ikke lenger egnet til formålet, sett ift. antall brukere hva gjelder plass, samt at lokalene har store

mangler som det ikke er økonomisk forsvarlig å utbedre, sett ift. kvaliteten ved å oppføre et nytt bygg. Dagsenteret er tenkt lagt til Dovre.

600000 - EBE – hovedprosjekt

I EBE Hovedprosjekt er alle investeringer knyttet opp imot kommunens eksisterende bygningsmasse samlet. Kommunen eier en bygningsmasse på rundt 89 000 m², og mye av dette er av eldre dato. Det som går igjen i mange av de planlagte prosjektene er brannsikring, inneklimate og ENØK-tiltak. Planlagte delprosjekter for 2017 er:

- Oppgradere bygget fra 1957 på Dovreheimen inkl. nytt tak og nytt ventilasjonsanlegg
- Brannteknisk oppgradering av Lillesand Rådhus
- Installere varmepumpe for Holtahallen og LUS
- Oppgradere ventilasjonsanlegget på Fyresmoen
- Bygge ny parkeringsplass for Prestholt barnehage
- Rehabilitering og oppgraderinger av boliger
- Oppgradere brannsikkerhet i formålsbygg
- Oppgradere solavskjerming på flere bygg
- Oppgradere teknisk utstyr

650229 - Brannsikring av trehusmiljøer

Det budsjetteres med et brutto beløp på 1,35 mill. kr. i 2017. Det forutsettes at Riksantikvaren gir et tilskudd på 0,45 mill. kr. og at huseiere bidrar med et tilsvarende beløp.

653095 - VA – hovedprosjekt

Hovedplanen for vann/ avløp kommer opp som egen sak til bystyret.

Det er viktig at det fortsatt settes fokus på sanering av gammelt ledningsnett for å forebygge mot ledningsbrudd, reduksjon av vannlekkasjer samt forhindre overløp og lekkasjer fra kloaknettet til kommunens resipienter. Det forslås omfattende saneringstiltak i bl.a. Jernbanegata, Havnegata, Storgata, Oddekleiva, Seljelia og Eineråsen innenfor neste økonomiplanperiode. Sanering av gammelt ledningsnett har også betydning i forhold til fortetting i eksisterende boligområder.

Gammelt ledningsnett og gamle fellesledninger har for liten kapasitet i forhold til tilknytning av ny bebyggelse. Det er samtidig viktig å gjennomføre nødvendige tilpasninger i forhold til klimaendringer og overvannshåndtering. Planer for etablering av reservevann mellom Lillesand, Kristiansand og Grimstad videreføres innenfor kommende hovedplanperiode. Ny drikkevannsforskrift vil sette krav til kommunens vannbehandlingsanlegg, både i forhold til kapasitet og tilstrekkelig hygienisk barrieresikring.

Nasjonale krav til sekunddærrensing for Fossbekk avløpsrensaneanlegg vil slå inn om få år, og må avklares nærmere innenfor kommende økonomiplanperiode. Det legges opp til å legge ned kommunens tre avløpsrensaneanlegg i Høvåg innen de neste fire årene, bygge om disse til pumpestasjoner, og overfør avløpsvannet fra Høvåg til rensaneanlegget på Fossbekk.

751000 - MDS – hovedprosjekt

Denne investeringsposten består av vegprosjekter og samferdselstiltak, tiltak fra handlingsplan for idrett, friluftsliv og fysisk aktivitet, maskiner og utstyr og diverse driftsprosjekter. Det legges opp til 1,0 mill. kr. til reasfaltering, 0,5 mill. kr. til

trafiksikkerhetstiltak og 0,5 mill. kr. til diverse samferdselstiltak hvert år i økonomiplanperioden. Det ligger også midler til grunnerverv for kommunale veier og oppmåling hvert år i perioden.

Av prosjekter i 2017 er det lagt midler til fortau Luntevika, gatebelysning og samordning VA av Rosenberggate, Sandsmyra, Havnegata, Jernbanegata og Fyresmoen-St Gobain. I resten av økonomiplanperioden er det lagt inn 1,0 mill. kr. til Vedlikehold veilys i 2018, 1,0 mill. kr til kommunal veg Lillesand senter (Avigo) i 2018, registrering og vedtak skilt i kommunen samt registrering kommunal vei.

Innen park og friområder er det lagt inn fast beløp hvert år til fornying grøntområder sentrum, lekeplasser og egenandel Skjærgårdsparken.

Det er lagt inn midler til tiltak fra handlingsplan for idrett, friluftsliv og fysisk aktivitet. I 2017 gjelder det Reveråsen og Nystem tursti, utbedring og lyssetting av Borkedalsstemmen tursti samt forprosjekt for etablering av fast dekke for friidrett på Lillesand stadion. I resten av økonomiplanperioden er lagt inn midler til Kaldvell tursti, trinn 2 og 3, Lysløype Høvåg skole/Høvåg sentrum samt å oppgradere aktivitetsløype stadionområdet.

Av diverse driftsprosjekter ligger det midler til adresseskilt og opprusting av Storemyr bru. Det er også lagt inn midler til ny traktor, elbil og lastebil i økonomiplanperioden.

999999 - Varslingsanlegg skole

Det settes av 2,0 mill. kr. til investering i varslingsanlegg ved skolene. Det gjennomføres et prøveprosjekt på Brentemoen skole i 2016.

999999 - Ny båt Skjærgårdstjenesten

De neste to årene må kommunen investere i ny båt i skjærgårdstjenesten. Kjøpet må foretas for å møte kravene i ny forskrift om bygging og tilsyn av mindre lasteskip.

Skjærgårdstjenesten i Lillesand har fått dispensasjon til å bruke nåværende båt frem til 1. januar 2018. Staten vil finansiere opp til kr 2 mill.

Ny! Fiber/bredbånd

Kommunen har siden 2014 levert søknad om statlig tilskudd for utbygging av bredbånd. Uavhengig av resultat på de søknadene vil kommunen legge ut områder på anbud for bredbåndsutbygging. Midlene som settes av til IKT Prosjekt for bredbåndsutbygging skal dekke en kommunal andel av infrastrukturen som bygges, og sikre utbygging av høyhastighetsbredbånd til alle innbyggere.

Det settes av kr 3000 000 i respektive 2017 og 2018 til dette prosjektet, og kr 1 000 000 i respektive 2019 og 2020.

Ny! Fiskebrygga

Det foreslås investering i fiskemottak på Fiskebrygga på 430.000 kr.

Ny! Fossbekk mur

Kostnader til forbedring av muren er stipulert til mellom 1 mill. og 1-2 mill. Det kan foreligge inntekter på salg av eksisterende securablokker samt deling av noe kostnader.

Ny! Microfilmscanner på biblioteket

Den maskinen vi har nå er ca. 20 år gammel og er veldig ustabil og vanskelig å bruke. Til tider virker den ikke i det hele tatt.

Ny! Nye pc-er LUS

Det er behov for 65 nye pc-er på Lillesand ungdomsskole. Midlene ses i sammenheng med IKT-hovedprosjekt.

Ny! Omsorgsboliger Dovre

Bystyret vedtok i sak 115/16 skisseprosjektet for 25 nye heldøgns omsorgsboliger på Dovre. Kostnadene er estimert til 90 mill. kr inkl. mva. Disse er fordelt med 45 mill. kr. i 2017, 40 mill. kr. i 2018 og 5 mill. kr. i 2019.

Statlig tilskudd fra Husbanken vil utgjøre 45% av kostnadene, - opptil en ramme på 3,06 mill. kr pr. boenhet. Det er budsjettert med 35 mill. kr. i tilskudd fra Husbanken. I tillegg vil kommunen få momskompensasjon som utgjør 18 mill. kr. De resterende kostnadene forutsettes finansiert gjennom husleieinntekter.

Lillesand kommune skal senere ta stilling til om kommune skal eie eller leie omsorgsboligene. Denne investeringsposten forutsetter at kommunen eier boligene.

Fase 1: Omfatter prosjektutvikling, forprosjekt, rammesøknad, utarbeidelse av underlag for totalentreprisekonkurranse, gjennomføring av offentlig anskaffelse, evaluering av innkomne tilbud, forhandlinger med mulige tilbydere og endelig innstilling til besluttsende organer i Lillesand kommune. Arbeidet startet våren 2016 og planlegges avsluttet i mai 2017, med innstilling på valg av totalentreprenør.

Fase 2: Denne innledes med endelig behandling i Bystyret før sommerferien 2017, med sikte på etterfølgende kontraktsinngåelse og oppstart av byggearbeidene kort tid etter. Det anslås en byggeperiode på ca. 14 måneder, slik at ferdigstillelse og overtakelse kan skje i 4. kvartal 2018.

Ny! Vurdering av Dovreheimen

I forbindelse med utviklingen av Dovre-området er det behov for å foreta en vurdering av fremtidig utnyttelse av eksisterende bygningsmasse knyttet til Dovreheimen. Det settes av 0,7 mill. kr. til dette arbeidet i 2017.

Ny! Utvidelse LUS til 6 paralleller

Bystyret vedtok i sak 119/16 om skolestruktur at Lillesand ungdomsskole skal utvides til en 6 parallell ungdomsskole. Det legges opp til oppstart av planarbeidet i 2017 med mål om ferdigstillelse i 2020.

Ny! Utvidelse Borkedalen

Bystyret vedtok i sak 119/16 om skolestruktur at Borkedalen skole skal utvides til en 3 parallell barneskole. Det legges opp til oppstart av planarbeidet i 2017 med mål om ferdigstillelse i 2020.

Gymsal Tingsaker

Det er et behov for utbygging av gymsalen ved Tingsaker skole. Ved utbygging av Tingsaker fra en-parallell til to-parallell skolen i 2013-14, valgt man å utsette utbyggingen av gymsalen. Dagens gymsal er så liten at man kun har plass til en klasse av gangen. Kapasiteten er allerede sprengt. De neste to årene vil denne situasjonen forverre seg, fordi elevtallet og antall klasser øker.

Ny! Skalleodden

Det settes av 0,2 mill. kr. i 2019 til planlegging av utbygging på Skalleodden.

Ny! Rundkjøring Storemyr

Det er lagt inn midler til rundkjøring Storemyr i 2017.

Ny! Sekkebekk

Det er lagt inn midler knyttet til etableringen av gang og sykkelvei langs Jernbanegata i 2017.